شهبندر زاده فلبه‌لی
احمد حلمی

حکمت کتابخانه‌سی
عدد : ٤

تاریخ اسلامك برنجی ذیلی :

آللهی انکار ممکن میدر؟

یاخود

حضور فنده مسالك کفر

[فلسفهٔ مافوق الطبیعه مباحثی]

قسطنطنیه

حکمت

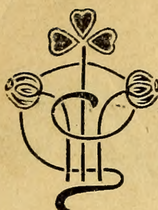
مطبعهٔ اسلامیه‌سی

١٣٢٧

بش فورمالق برنجی جزؤ: فیئاتی اوچ غروشدر

شهبندر زاده فلبه‌لی
احمد حلمی

حکمت کتابخانه‌سی
عدد : ٤

تاریخ اسلامک برنجی ذیلی :

اللهی انکار ممکن میدر؟

یاخود

حضور فنده مسالك کفر

[فلسفهٔ مافوق الطبیعه مباحثی]

قسطنطنیه

حکمت

مطبعهٔ اسلامیه‌سی

١٣٢٧

قارئين ايله بر حسبحال

مبارك وطنمزده مشروطيت اعلان اولوندی ، استبداد يرينه ، اساس اعتباريله حريت اقامه ايديلدی. بوندن صوكرا هر فرد «حريت وجدان ، حريت كلام » حقنه مالك اولاجقدر واولمالی‌در . حريت، انسانلغك شريطهٔ اساسيه‌سی‌در، حر اولمايان بر آدم، شرائط انسانيتی آكلامامش ونفسنده انسانلق عزتنی تذليل ايتمش سفيل بر آدمدر . نفسنده شرف ولزوم حريتی حس وتقدير ايتديكی حالده ديكرلرينك حريتنه ممانعت ايتمك ايسته‌ين بر آدم ايسه ، فكرمجه ، انسان شكلنده بر جناوردر. حريت ، مبارك ومقدس بر شيدر، هيهات كه بو قدسيتی « استقلال بهيمی » ايله قاريشديرمامق اوزونجه تتبعاته ، مهم بر تنوره محتاجدر . حريتك حسن استعمالی نه درجه باعث فيض وترقی ايسه، استقلال بهيمی‌ايله قاريشديريلارق سوء استعمالی‌ده اودرجه‌لرده بادیٔ نكبت وسفالت اولور. واقعا بو سوء استعمالك اوكنی آلمق وظيفه‌سی علی‌الاصول قوانينه مودوعدر . لكن قوانين موجودهٔ مدنيه‌نك بو وظيفه‌يی ايفا ايده‌جك بر حال مكمليته كلديكنی كيم ادعا ايده‌بيلير ؟ ذاتاً قوانينك دائما سطوحده اجرای فعل ايتديكی وهيچ بر وقت اعماق اجتماعياتده مهم تأثيرلر كوستره‌مديكی فلسفهٔ تاريخيه‌يه واقف اولانلرجه مسلمدر .

دیمك كه دنیاده هر فكر كبی ، حریتده ، استعمالنه كوره، خیر وشری محتوی وموجب اولا بیلیرسه‌ده بو فكر جلیلده اساس واصل اولان خیراولدیغی ایچون حریته تجاوز ، انسانیته قارشی ایقاع ایدلمش بر جنایت شكلنده تلقی ایدیلمه‌لیدر . حریت وجدانه ، حریت افكار وكلامه تجاوز بر جنایت اولمقله‌ده قالماز . محققات تاریخیه‌دندر كه بو تجاوزات، افكاری اولدیره‌جك یرده، بلكه‌ده قوهٔ نامیه‌سی یاشامغه مساعد اولمایان افكاره بیله بر حیات مستعار ویریر . أوت ، تاریخه بر نظر امعان وتدقیق آتسه‌ق ، كوریرزكه حریتی استبداد ، علمی دینسزلكی تعصب جاهلانه تمیه وبلكه ایجاب وتولید ایتمشدر .

مادام‌كه مملكتمزده حریت وجدان وكلام موجوددر ، بو كون اولمازسه‌یارین،یارین‌اولمازسه‌اوبر كون‌هر فرد بو حقی استعماله‌قالقیشاجقدر. بیلن‌ده، بیلمه‌ین‌ده یازاجق، سویلیه‌جكدر . هیئت اجتماعیه‌مز ایچون خیرلی ومفید فكرلرله برابر بالطبع مفرط ومضر فكرلرده میدان ملیته آتیلاجق وحتی ناشرلری طرفندن بویله افكارك انتباه وصلاح ملیمز ایچون الزم اولدیغی ادعا اولوناجقدر .

بویله افكاره ینه افكارله مقابله ایتمك ، میدان علم واجتهاده جبر وقهری صوقمامق لازمدر . ذاتاً افكاره صوپا ایله ، اجتهاداته قهر وتنكیل ایله مقابله‌دن هیچ برنتیجه چیقمایه‌جغی، ینه تكرار ایده‌رزكه: بالتاریخ محققدر .

بوقدر جدی مسائلده ، عزت نفس ملی‌یی كوزتمك بهانه‌سیله منافع اساسیهٔ ملیه‌یی آیاق آلتنه آلمق اصلا جائز اولمایه‌جغندن حقیقتی اظهار ایله دیرز كه : قرون وسطی حیاتندن عصر حاضر حیاتنه كچمك اضطرارنده قالمش بر ملتز . پك كوچوك بر اقلیت اعتباریله

بو حکم دوغری اولماسه بیله عمومیت اعتباریله بك دوغری در. شوراسی ده وار که یوقاریده بحث ایتدیکمز. « کچید، کچمه » آغیر بر تکامل ایله، اوزون بر تدریج ایله یاپیلاماز . زیرا مدنیت ، بزم خاطریمز ایچون و بزی بکله‌مك اوزره ترقی‌دن واز کچوب توقف ایتمیه‌جکندن ، اویله قپلوبغه رفتاریله بز هیچ بر وقت قافلهٔ مدنیته یتیشه‌میز .

اکر سریع ومفید بر تکامل ایله بو مقصدی حاصل ایده‌مزسه‌ك بزم ایله اوروپا اقوامی آره‌سنده‌کی مسافه دائما شیمدیکی نسبتنده قالاجقدر. بو ایسه بر فلاکت ملیه‌در، زیرا نیم مدنی بر اجتماعیت، مدنی ومتکامللرك سیول احتراصات واستیلالرینه اوزون مدت مقاومت ایده‌مز . احتمال که بعض متفکرلر ، اوروپالیلره سرعتله یتیشـمه‌مزی موجب اولاجق برشکل تکاملی ، خیالی وغیر ممکن عد ایدرلر . بنجه بو دعوی تماماً باطلدر . بو فکرمی اثبات ایچون اردومزی مثال اولارق کوستره‌بیلیرم . واقعا اردومز ، المان ویاخود فرانسز اردوسی درجه‌سنده مکمل دکلدر، لکن بو تفـاوتده اك بویوك سبب، عوامل تکاملك عدم تأثیری دکل ، پاره‌سزلك وهنوز زمانك پك قیصه‌لغی در . بونکله برابر المان اردوسیله بزم اردومز آره‌سنده‌کی فرق تکملك پك کوچوك اولدیغنی هیچ کیمسه انکار ایتمیور و ایده‌میـور . بو فرقی ایسه اسـتعداد فطریٔ ملی تلافی ایتدیکندن بو کون اردومزله بحق افتخار ایده‌بیلیورز . لکن نظرمزی اردودن امور ملکیه‌یه ، صنایعه ، زراعته، وهله معارفه تحویل ایدرسه‌ك بونلرله اوروپاده‌کیلر آراسنده‌کی فرق عظیمك ، مسافهٔ بعیده‌نك بزی تدهیش ایده‌جك درجه‌ده اولدیغنی کورمزمی‌یز ؟

عجبا بر نقطه‌ده اوروپالیلره بو درجه یاقلاشدیغمز حالده دیکر نقطه‌لرده بو درجه اوزاق قالدیغمزك اسبابی نه‌در ؟ اکر بو اسبابی غرض وعوضدن

حالی وصرف برمسئلهٔ فنیه‌کبی تدقیق ایدرسه‌ك ، اونلرك ماهیتی کشف ایتمش اولورزکه بوده امراض اجتماعیه‌مزی تشخیص دیمك اولور .

بزشو مقدمه‌ده بو اسبابك هپسنی تدقیق ایتمکه ، بو امراضی تشخیصه قالقیشامایز ، یالکز بو اثرك اسباب تألیفنه عائد اولانلرینی انظار ملته قویمقله اکتفا ایده‌جکز . برکاچ وقت « تصویر افکار » جریده‌سنده برسلسلهٔ مقالات یازمش وبونلرده « اوروپا مدنیتنی انتخاب واقتباس صورتیله آلمامز لزومنی وتقلید عامیانه ایله آلاجغمز مدنیتك بزی اصلاح واحیا ایتمیه‌جکی شویله‌دورسون ، آزچوق دست مالیته‌ده باقی قالان انقاض معالی‌یی ده محو ایده‌رك بزی حفرهٔ اضمحلاله کوتوره‌جکنی » مفصلاً محاکمه ایتمش ایدم . بو مقالاتك همان بوتون متفکرلرمزجه جای قبول وتقدیر بولدیغنی کوردم . بوکون بوتون شو مسروداتك اساسی عین افکاردر . وصانیرم که « حکمت » جریده‌سیله ایکی سنه‌مدتله نشرینه چالیشدیغم افکارده عین منبع ومقصددن صادر اولدیغنی محترم قارئلرم تسلیم ایدرلر . نم اجتهادمه کوره بو ملتی کاشن ترقی وتعالی‌یه وقت لازمنده وصولدن منع ایده‌جك اسباب ایکی قسم مهمه آیریلابیلیر :

١ — توقفپرستلك ، ترقی‌یه عداوت ، تکامل فکرینه قارشی جاهلانه برتعصب ، احتیاجات مبرمهٔ زمانه‌یی تقدیر ایتمه‌مك که بونلرك جمله‌سی « شریطهٔ حیات وبقا » مزی آ کلامامق جمله‌سیله زبده ایدیله‌بیلیر .

٢ — معلومات سطحیه ایله قناعت ، صیغ برتقلید ، برهیئت اجتماعیه‌یی ، قوقله کیدیریرکبی ، ارثی وفطری احوالندن همان تجرید ایده‌رك یکی برطاقم احوال ایله متخلق ایتمکی ممکن صانمق ، عالم مدنیتك آلایش ابلهفریبندن جدیاتنی تفریق ایتمه‌مك که بونلرك جمله‌سی « خسته‌یی ساخته طبابتله تداوی ایده‌یم دیرکن اولدیرمك » جمله‌سیله زبده ایدیله‌بیلیر .

بنابرین بوملتك نعرهٔ جهاد وجدالی : نه تعصب جاهلانه ، نه تقلید عامیانه ! » فریادی اولمالیدر . زیرا : برملت ایچون عداوت ترقی نه قدر مهلك وقاتل ایسه ، ساخته ترقیده اودرجه‌ده مهلك وقاتلدر . بزاویله صانیورزکه ، کونش کبی ظاهر اولماسنه رغماً ، حالا بوحقیقتی تسلیم ایتمیورز. بوکون ، کوریتشده هرشیئمز وار: مکتبلرمز، قانونلرمز، دائره‌لرمز، مأمورلرمز، معلملرمز، کتابلرمز . . . . والحاصل هرشی! لکن نه وارلق ؟!

بونقطه‌لری هیمز دوشونمه‌لی وچاره‌لرینی هپمز آرامالی یز. یاشامغه عزم ایدن برملتك هرفردی ، اومقصد مقدسك حصولنده نفسنی علاقه‌دار کورمه‌لی دکلمیدر؟ بالخاصه ملتك خدمت رهبریسنده بولونان صنوفك « نه‌مه لازم ! » فلسفه‌سنه قاپیلماسی، اومقصدك عدم حصولنه دلالت ایدن اك مشئوم علائمدن صاییلیر .

بز نه غریب آدملرز ! انحطاطات اخلاقیه‌مزی ، اغتشاشات معنویه‌مزی کوره‌بیلمك سعادتنه نائل اولدیغمز وقت ، کندمزی او ورطهٔ هالکه‌دن قورتارمق ایچون عزم جوانمردانه وغیرت عالیجنابانه‌یه توسل یرینه مسکینلر کبی بوتمزی بوکه‌رك ایشی « مهدی » نك ظهورینه تعلیق ایده‌رز ! غالبا اوفاجق بر تعمیمله شومهدی فکرینی معنویاتدن اجتماعیاته‌ده نقل ایده‌رك بر « سیاسی مهدی » ، بر « اقتصادی مهدی » ، بر « اجتماعی مهدی » بکلیورز . اکثریمزك وظائف وطنیه وملیه‌یی حقیله کندینه مال ایتمدیکنه باقیلینجه باشقا دورلو حکم ایتمه‌نك امکانی قالمیور . أوت ، بکلیورزکه برسیاسی مهدی کله‌رك ، بر اوفوروکله ، سیاست خارجیه وداخلیه‌مزی تنظیم، مأمورینی ملکاره غبطه ایتدیره‌جك خصلته وافلاطونلره طاش چیقاراجق مقدرته افراغ ایتسین ! بر

اقتصادی مهدی کسیندە بزه خزینهٔ مجهولدن ملیارلر بولیوریسین ! بر اجتماعی مهدی چیقسیندە بزی شوحالمزدن چیقارارق بر شکل مکمله صوقسون ! والحاصل اویله ایستەیورز که بزجه هیچ بر ئەمك وزحمت چکیلمکسزین هرشی کندی کندینه یاپیلسین ، اولسون بیتسین ! بوقفاده کیدرسەك ، افسوس بزه !

ینه دائرهٔ قال‌ومطالعاتی توسیع ایتدك. نه چاره‌که احوال وافکار یکدیکرینه مرتبط . مع‌مافیه ایجاب‌ایدن قدرینی‌سویله‌دك ، شیمدی‌ده شو اثری تألیفده‌کی مقصد مخصوصه رجوع ایده‌لم .

سنه‌لردن بری ادارهٔ مطلقه آلتنده یاشایان ، ئەزیلن ، حریت افکار وافعالندن مهجور براقیلان بر ملتك اورطه‌ورهبرعوام صنفنی تشکیله موعود اولان قسمی ، اوتضییقك آلتندن قورتولنجه ، ایلك اطواریله، خیر وشری تمامیله فرق‌ایده‌مه‌ین وافعال وافکارنده سربست براقیلان چوجقلره بکزر ! بوراسی غایت طبیعی‌در ، بو ، هروقت بویله اولاجقدر . دیمك شو ابتدا دوره‌لرنده دەرین متفکرلردن ، جدی متتبعلردن ، حقیقی عالم ومتفننلردن زیاده ساخته فاضللر، یارم عالملر ، لاقید وسطحی متفکرلر یتشەجك . بر حالده‌که منتظم سوز سویلیه بیلنلر ، کندینی هرمبحثده خطابه مقتدر خطیب ، براز یازی یازانلر محرر وادیب ، اوچ بش کتاب اوقویانلر علامهٔ اقتصادی ظن ایده‌جك وایتدیرمکه قالقیشاجق [*] شوحالته امل اشتهار وادرد معیشتی‌ده علاوه ایدرسەك وهله شو دیدیکمز صورتله یاشامه‌نك

[*] وشوراسی‌ده محقق که بوساخته‌کارلق دورهٔ فنیه‌سی کچنجه‌یه قدر بویارم عالملر ، کندیلرینی لایخطی عد ایده‌جکلر ومعارضلرینی تجهیل کبی غرابتلر کوستره‌جکلر .

امكانی‌ده حاصل اولورسه ، شویارم عالم صنفك نه قدر چوق افرادی پیدا اولاجغی تظاهر ایدر . بونلرك هپسی چالا قلم یازاجق . اگر بویازیلانلر رومان وشعر کبی مباحثه منحصر قالسه ، ویره‌جكلری مضرت پك محدود اولابیلیر. بوسوزلردن ادبیاتك اهمیت عظماسنی انکار ایتدیكم فکری حاصل اولماسین . خایر. أیی برفن، أیی برلساندن عبارت اولیشنه کوره ادبیاتی وهله ادبیات فنیه وحکمیه‌سی اولمایان برملتك ترقیسی مستحیلدر . شونی دیمك ایسته‌رم که فنا بر شعری اوقویان بر آدم ، براز وقت غائب ایتمش اولمقدن باشقا برضرر کورمیه بیلیر ، لکن یاكاش ومضر بر دستور حکمی واخلاقی‌یی اوقویوب ده حقیقت دیه قبول ایدن بر آدم ، اولابیلیر که سعادتنی ، وبلکه ذوق معیشتنی وحتی حیاتنی زهرلر .

مدنیتی تقلیدی بر صورتده آلمق انواعنك اك مهلك شکلی شو تعریفنه چالیشدیغمز شکلدر . زیرا بوشکلك مهالکنه دوغریدن دوغری‌یه معروض اولان شبان وطن در . هم ده یالکز تحصیل اعدادی وعالی کورن وکورمك ایسته‌ینلری دکل، سرایت وتعمیم صورتیله بوتون شبان وطندر . شو بیاناتمز مخیل بر تهلکه تصورندن عبارت دکلدر . بومعروضاته‌کی صمیمیتی وحقیقتی تسلیم ایتمیه‌جك بر دانه منصف وجدان بولونامایه‌جغی ایچون تصویرینه چالیشدیغم تهلکه‌نك بویوکلکنی ایضاح صددنده دها زیاده اصراره لزوم کورمم .

بوتهلکه‌یه قارشی بروظیفه ایله مکلف صنوف اجتماعیه‌مز یوقمیدر؟ واقعا بوخصوصده حکومته‌ده ، قهر ومنع دکل ، تدریساتی اصلاح وهله تدریسات عالیه‌یی بونامه لایق برمرتبه‌یه ارقا وابلاغ کبی مهم بروظیفه اصابت ایدرسه‌ده بوراسی، علاقه‌دار اولان صنوف اجتماعیه‌نك

وظائف جليله‌سنى تهوين واسقاط ايتمز . اجتماعيات مليه‌مزى سلامت يولنده يوروتمك وظيفه‌سيله مكلف ايكى صنف اجتماعى وار :
١ — معلملر ، متفكرلر ، متفننلر ،
٢ — خادمين دين [علما ومشايخ]
تربيهٔ مليه ايله مكلف اولديغى ايچون اڭ عزيز واڭ قيمتدار صنوف اجتماعيه‌مز اولمق لازم كلن بو ايكى صنف ، كنديلرينه دوشن وظيفه‌يى حقيله ياپيورلرمى ؟ بو سؤاله بلا تردد « خاير » جوابنى ويره‌جكز . بالخاصه علمانك اكثريتله احتياج حاضرى تماماً تقدير ايتمديكنى ادعا ايده‌جكز . احتمالكه ابتداى انقلابدن برى هنوز اوزون بر زمان كچمديكى معرض معذرتده خاطره كلير . بو حالده بيله شخصى تشبثلرك ، فداكارانه وغيورانه دلالتلرك فقدانندن شكايت ايتمكده كندمزى حقلى بوليورز .

براملِه موفق اولمق ايچون ، اولا زمين واسبابى تهيه ايجاب ايدر . يوله كيردكدن صكره يورومك قولايدر . مملكتمز تجدده محتاجدر . تجدد ، ييپرامش اولان حيات اجتماعيه‌مزه يكى بر قدرت بخش ايده‌جكدر . لكن فكر تجددى سطحيات وتفرعاته تطبيق ايتمكله ، بو ياجيلقله قناعت ايدرسه‌ك ، كندى كندمزى آلداتمقدن باشقه برشى ياپمش اولمايز . اساسات تجدد ايتمدكچه تفرعات تجدد ايده‌مز ، ساخته بر تعمير ايسه يكيلك معناسنه كلمز . عجبا مسائل مهمهٔ مليه‌مزك ، اجتماعياتمزك روحى اولان معنويات ، تجدددن مستغنى ميدر ؟ عقايد اصليه‌نك صافيت اساسيه‌سى اعتباريله : أوت . لكن تلقين وتلقى اعتباريله : خاير . بو حكمتى آڭلامامق ، معنوياتك لاقيدى ومتروكيت آلتنده سورونوب قالماسنه جواز ويرمك ديمكدر . عوامل وقواى اساسيهٔ اجتماعيه‌سى معنوياتندن

عبارت اولان اقوام ایچون اویله برجواز ، اعدام حکمنه مساوی در. بنابرین تلقین وتلقی اعتباریله معنویاتده دخی تکامل وتجدد انکار ایدلمه‌مه‌لی‌در . أیی بر محافظه‌کارلق ، تبدل وتغیری ممکن اولمایان اولیات واساساتك ساخته برفن واویدورمه برترقی ایله تخریبدن وقایه‌سی‌در . یوقسه تکاملات فنیه‌نك ، تکملات فکریه‌نك قدرت تصریفی آلتنه دوشن اقسامی محافظه‌یه چالیشمق ، زمانك تصرف بی امانی انکاره قالقیشمق دیمك اولورکه بوهم غیر ممکن وهم ده مضر ومهلکدر .

بوکون علوم وفنون حاضره‌دن مقتبس ولوکه ابتدائی معلوماتله مجهز بر انسان سائل ومتردد ، قرون وسطی منطق ومعارفیله اسکات واقناع ایدیله‌مز . بونك عکسنی ظن ایتمك ، امر تکاملدن غفلت وهر دورلو افکار فنیه‌دن محرومیت معناسنه کلیر . هر زمانك بر احتیاجی ، هر زمان آدملرینك برذهنیتی واردر . بوراسنی اصلا اونوتماملی‌در .

بوکون ، مادیون مسلکی پرنسیپلریله مجهز بر کنج طالب ، خدمه‌دیندن برینه مراجعت وآرالرنده مباحثه جریان ایتسه ، عجبا ایکی مباحثك آکلاشماسی ممکن اولورمی ؟ عجبا کنج متردد ، اسکات واقناع ایدیله‌بیلیرمی ؟ ظن ایتمه‌یز . اکثریت اعتباریله بویله بر مباحثه ، عالمك متفننی تکفیری ، متفننك عالمی تجهیلی ایله نتیجه‌پذیر اولور . فرض ایده‌لم که بویله بر متفنن متردد ، وجودباری‌یی انکار ایتسه ، کندیسنه ناصل مقابله ایدیله‌جك ؟ طبیعی آیات واحادیث ایله دکل ، زیرا بونلرك تأثیر وحقیقتی ایمان ایله مشروطدر . برمنکر ویا مترددده بوسلاحله مقابله ایدیلمز . دیمك بالضروره مباحثه‌یه برشکل منطقی وفلسفی ویرلمك اوزره متکلمین وعلم کلامه مراجعت ایدیله‌جك ، وقتیله فلسفه وفنك مقدرت

زمانیه‌سی اعتباریله احضار وادخار ایدیلمش اولان دلائل اوکه‌سوروله‌جك.
لكن بودلائلك ، قیمتندن زیاده صورت درمیان وسردی ، شكل وافاده‌سی
اعتباریله ، سائلی اقناع و اسكات ایده بیله‌جكنی فرض ایدرسه‌ك ،
شاشیلاجق و آجیناجق بر غفلات كوسترمش اولورز . بویله برظن ،
زمانی ومدنیتك معناسنی ، بوكونكی تكاملات حیرت افزای فكریه‌یی
یا انكار ویاخود آكلامامق اولور. بوحال وسویه‌ده قالان خدمه‌دین،
هیچ بروقت وظائف رهبری‌یی ایفایه مقتدر اولاماز ، اونلرك دائرهٔ
نفوذ وموجودیتی كیتدكجه دارالير ، نهایت یالكز غیر متفكرلری ،
جاهللری احتوا ایدن بر دائره‌جكه منحصر قالیر . میدان ایسه حقیقی فنه،
صحیح ومثبت برفلسفه‌یه دكل ، یارم متفننلره ، فیلسوفمسی آدملره ترك
ایدیلمش اولور . بویله رهبرلرك برملتی سوق ایده‌جكی استقامت ،
اضمحلال مادی ومعنوی یولی‌در . تورکجه‌سی بو ، اسلامیت وسلامتك،
وبنابرین بوملتك انقراضی اولور . ایشته بورالرینی دوشونه‌رك ، یازدیغم
تحلیلی وتنقیدی تاریخ اسلامه ذیل اولمق اوزره شو اثری میدانه كتیردم .
اثرمی اوقویانلر ، برطرفدن محتوی اولدیغی مسائلك عظمتنی ودیكر
طرفدن بونك شهراه تجدده ایلك خطوه وایلك تجربه اولدیغنی نظر
انصاف ومروته آلارق اثره نظر مسامحه ایله باقارلر ، مقصدك علویتی
نیتمك صفوتی حرمتنه بركلهٔ تشویق وتلطفی دریغ ایتمزلر امیدنده‌یم .
ظن ایدیلمه‌سین كه شو سوزلرله اثرك نظر تنقید وتدقیقه آلنمامه‌سنی
آرزو ایدییورم. اصلا . بالعكس آرزو وایده‌رم كه ارباب تفكر وصلاحیت،
افكارمی تنقید ایتسینلر . تنقید ، ترقیات وتكاملات فكریه‌نك شریطهٔ
امكانی‌در . تنقیدك فقدانی دكلمی‌در كه بزی عصرلردن بری شو حال
توقف وتدنی‌ده براقدی ؟ تنقیدك فقدانی دكلمی‌در كه وسط علمیمزی

بر « آثارعتيقه موزه‌سنه » ویاخود بر « تربه‌یه » وبزی‌ده تربه‌دارلره چویردی ؟

اکر بهمه‌حال ترقی و تکامل ایستیورسه‌ق ، بونك شرائطنی آکلامامز لازمدر . بوملتی اوروپادن کورکورینه‌واك عادیلری آراسندن استعاره ایدیلن بش اون دستور فلسفی ایله برقالب دیکره افراغه‌قالقیشمق : شکلی اعتباریله قهقهه‌لرله کولونه‌جك ، فقط نتایج وخیمه ومهلکه‌سی اعتباریله اغلاناجق برحالتدر . ذاتاً بویله‌براملی جاهلانه‌نك ، ولوکه صفوت نیتله اولسون ، هیچ بر نتیجهٔ حسنه ویره‌میه‌جکنی بالتجربه کوروب آکلامایان‌قالمادی . وصانیرزکه اکرذره‌قدر حمیت‌واذعانلری وارسه ، تقلیدعامیانه‌نك مروج وعامللری‌ده بوحقیقتی اعتراف ایدرلر.

علوم اجتماعیه‌نك الك‌بسیط ارشاداتندندرکه افراد وجمعیاتده‌ارث ، وسط وامکان توافق واستیناس ، قولی بوکولیه‌جك عوامل قادرهٔ طبیعیه‌دندر . بز ، بوقواعدی استخفاف‌ایده‌رك‌قوری برتقلیدایله‌جدی برصورتده ترقی‌وتکامل ایده‌میز . بویله‌ساخته وقوف برطریقتله‌یالکز قیافتمزی وصوریاتی مدنیلشدیره بیلیرز که بو برتکامل اولمادقدن ماعدا ذاتاً زوکورت اولان بزلری ، مقابل وعواملی اولمیان بهالی بر معیشته سوق ایده‌رك افلاس کامله کوتورر. اکرترقی وتکامل ایتمك ایستیورسه‌ق ، بر طرفدن اسباب انحطاطمزی ، دیکر طرفدن‌ده هیأت اجتماعیه‌مزك عناصر مرکبه ومشکله‌سی نه‌لراولدیغنی تدقیق‌ایتمه‌لی‌یز. کیشی دوشدیکی یردن قالقار ، دیرلر. نه‌قدر دوغری‌در ! بزملیتمزی میدانه کتیرن تمللری اصلاح وتقویه ، ترصین وترمیم ایده‌جك یرده [که حقیقی تجدد ، ترقی وتکامل بودر ،] بو تمللری حال خرابی‌ده براقوب‌ده یکی تمللر یاپمغه قالقیشیرسه‌ق، معنای تامیله انتحاره تشبث

ایتمش اولورز . لکن شوراسیده وارکه معنای ترقی وتجدده یابانجی قالیر ، وادیٔ ویل توقف و انحطاطده وقفه‌گیر غفلت اولورسه‌ق بو دفعه‌ده موجودیت اجتماعیه‌مز ، فقردم عرفانی ایله، سورینه سورینه افول ایدر. ایشته بوتون متفکرین ملته وبومیانده هیئت تعلیمیه ودینیه‌یه پك ناچیزانه اولارق عرض ایتمکه اوغراشدیغم حقیقت بدیهیه بودر .

مدرسه‌لرك ، دارالفنونلرك اصـلاحی واحتیاجات ملیه‌مزه تقابل ایده‌جك برحاله افراغی دها خیلی زمانه وهم‌ده شمدیکی اوستونکور اصوللر ایله برچوق زمانه محتاجدر. بوخصوصده بوتون نقلتی حکومتك صیرتنه یوکلتمك دوغری‌ده دکلدر . ذاتاً مدرسه ومکتب دینلدیکی کبی هرشیدن اول خاطره اوقونه‌جق درسلر وباخصوص بو درسلره مخصوص کتابلر کامه‌لی دکلی‌در ؟

کتاب خصوصـنده بزدن دها فقیر ملت آزدر . هنوز مباحث ومسائل عالیه‌یه دائر یازیلمش کتابمز یوق کبی‌در. هم‌ده نه‌حاجت، بتم فکرمجه هنوز أیی برقرائت کتابمز ، اصلی ومعقول بر طرز املامز بیله یوق . الآن برطاقم فنون جدیده وفلسفه ایچون اصطلاحاتدن‌ده محرومز .

بواثری اویله برطرزده تحریر ومباحثی تصنیفه چالیشدم‌که اوچ مقصدی بردن احتوا ایتسین. اثر، اساس اعتباریله «واجب‌الوجودی، نامتناهی‌یی » اثبات مقصدیله یازلمشدر . صوکراده بر « فلسفهٔ مابعد ـ الطبیعه » کتابی وظیفه‌سنی کوره‌بیلیر ، بوندن ماعدا مسلك مادیونه ومشرب کفره سالك اولانلرك کوسترمك ایستدکاری ادله واسبابك فناً وحکمةً قیمت و کیفیتی واضح بر صورتله محاکمه وتنقید امکانی ویریر. فنون موجوده‌نك صوك فکرلرینی وبونلردن صورت صحیحه‌ده

چیقا بیلن نتایجله ترویج مسلك املیله حقسز یره چیقاریلان نتایجی « صرف فن وحقیقت نامنه وعالم مدنیتك الک بیوك علماسنك اجتهادات وافکاری موجبنجه » میدانه قویار . مباحثك عائدیتی جهتیله برچوق مسائل فلسفیه میزان تنقیده قونولدیغندن اثر ، قسماً تاریخ فلسفه کتابی وظیفه‌سنی‌ده ایفا ایدر .

گنج علما ومعلمینمز بو اثری دقتله مطالعه ایدر وتتبعات ذاتیه‌سنی فلسفه وقتك الك سالم واك صوك دستورلریله وتردیف و توسیع ایلر ایسه ، نیم متنورلرك یاریم یامالاق دیوشیرمه معلوماتی قارشیسنده حبط اولمق حجالتندن قورتولیر ، ومحضا تنویر مقصدیله اونلره مراجعت ایده‌جك اولاد وطنه برشکل فلسفی وفنی‌ده حقایق اسلامیه‌یی ایضاح امکانلری چوغالیر .

بروسه ، جواد اسماعیل حقی
۱۵ تشرین ثانی ۳۲۷

جمعیت تدریسیهٔ اسلامیه اعضاسندن
« حکمت » صاحبی
شهبندرزاده فلبه‌لی
احمد حلمی

برنجی کتاب

کفر ومسالك کفر [*]

برنجی مبحث

کفر نەدر وممکن میدر ؟

« کفر » جناب حقی انکار ایتمك دیمکدر . لکن بوقدر عمومی برتعریفله کفرك نەاولدیغی آکلاشیلاماز . لسان دینینك جناب حق دیه تعظیم وتکریم ایتدیکی مدلول ، فن وفلسفه نقطهٔنظریله «مسبب نهائی ، سبب بلاسبب ، ذات مطلق ، ذات اکمل ، مرجع ومنبع وجود »در . مسئلەیه بو نقطهٔ نظرله باقارسەق ، کفر کلمەسنه بر معنا ویرمکده زیادەسیله دوچار مشکلات اولورز .

علوم وفنون دیمك : حادثات اراسندەکی علاقه ومناسباتدن عبارت اولان قوانین ، اسباب واجناس دیمکدر . شوحالده علوم وفنون ، قسماً توحید ایدلمش معارف انسانیه دیمك اولور . لکن بویله بر توحیدی ممکن ومشروع عدایتمك ایچون نهائی برتوحیده ، قوانینی دخی ارجاع ایدەبیلەجك « سببدن مستغنی برسببه ، بروجود مطلقه » احتیاج قطعی واردر . بواحتیاج رد وانکار ایدلدیکی کبی علم وفنك تملی ییقیلمش ،

[*] کفر Athéisme وکافر Athé

بشریتك افتخار ایتـدیکی مدنیت و معرفت هیچه ایندیرلمش ، یکانه مسلك ریب وکمان، بوتون معارف ظن وهذیان درجه‌سنه صوقولمش اولور.

بنابرین شو اساسدن ایشه باشلارسه‌ق ، کفرك ممکن اولمادیغنی کوریرز. عوام آراسنده ، اوچ بش مبحث بلله‌ین نیم واقف ومتنورلر آراسنده کافر بولونا بیلیر، لکن بونلرك کفرنده برشکل فنی وفلسفی موجود اولامایه‌جغی جهتله بویله برکفر : جهل وبلاهت کبیناملرله یاد ایدیله‌بیلیدر. جای بحث اولان بویله برکفر دکلدر. مسئله میدان جهلدن میدان علم وتتبعه نقل ایدلدیکی کبی ، بالاده سرد ایتدیکمز سببلر یوزندن فن وفلسفه اعتباریله کفرك امکانسزلغنه حکم ایتمك لازم کلیر. لکن بویله برحکمی تاریخ تکذیب ایدر. بشریتك تاریخ تفکراتی کوز اوکنه آلیرسه‌ق، ازمنهٔ قدیمه‌ده اولسون ، زمانمزده اولسون، فن وفلسفه نامنه اعلان کفر ایدن متفکرلر، افکار کافرانه اوزرینه مؤسس مسالك فلسفیه کوریرز . عجبا بو آدملر ، حقایق فنیه و فکریه‌یی کوره‌میه‌جك قدر جاهل می ایدیلرکه « فناً » کفرك امکانسزلغنه رغماً کافر اولدیلر و کفری بر مسلك فلسفی درجه‌سنه چیقاردیلر ؟

خایر. بومتفکرلر ، بوامکانسزلغی پك کوزل مشاهده ایتدکلری ایچون، سبب نهائی‌یی، وجود مطلقی رد وانکار صورتیله دکل ، بو حقیقتلری تحریف ومنازل ومواقعنی تبدیل صورتیله « فناً » کفری ممکن یاپدیلر. ایشته بواعتبارله کفر : تحریف حقیقت» دیمك اولور . یعنی بوکافرلر ، وجود حقیقی‌یی وسبب نهائی‌یی انکار ایتمکدن اظهار عجز ایتمکده‌لر ایکن اونی « تعبیر حکمیسیله حقیقتنه ، تعبیر دینیسیله الوهیتنه » مغایر برصورتده تصور وبو حقیتك منزل و اوصافنی تغییر

ایدییورلر. ایشته یالکز بو اعتبارله کافردرلر . ادیان ، بلکه‌ده تعمیم نتایجی اعتباریله ، کفر کلمه‌سنی باشقه شکلده قبول وتعریف ایدر . مثلا ادیانه کوره جنلره، برروح اعظمه، بتلره طاپان بر آدم کافردر . لکن فلسفه‌نك نقطهٔ نظری بویله دکلدر. بت پرستك حق و وجود مطلق حقنده‌کی افکاری حقیقته موافق اولمامغله برابر کندیسنك مقصد ونیتی دوغری‌در .

کندیسنه « جاهل ، مخطی ، مشرك » کبی اوصاف ویریلسه بیله کافر دنیله‌مز ، زیرا اونك قصد ونیتنده « حقیقتی بر شکل علمیده تحریف ، اوصاف الٰهیه‌یی انکار » جهتی یوقدر . بالعکس ، نه‌قدر جاهلانه اولورسه اولسون ، مقصد ونیتی « اقراروتصدیق » دن عبارتدر .

بوراده بر ملاحظه دها وارد خاطر اولور . ادیان ابتدائیه وناقصه اربابنده اولسون ، ذهاب باطل اصحابنده اولسون ، حس دینی تمامیله محفوظدر. بوتون یالانلر ویاکلشلقلر ، بوحسك اظهار وتطبیقنده کوریلیر ، لکن اساسده کوریلمز .

بر آغاجه ، بربته ، برداغه طاپان وحشی‌نك وجدان ومعتقداتنی تحلیل ایتسه‌ك ، معبودنده بشریت وطبیعت فوقنده برطاقم اوصاف عالیه فرض ایتدیکنی ، اوندن خیر وشر اومدیغنی ، اونده بر ارادهٔ عاقله برقدرت ذی‌وجدان کوردیکنی تسلیم ایده‌رز. دیمك که‌وحشی ، اللّٰهی انکار ایتمیور، یالکز مقدرت علمیه ودماغیه‌سی حقیقته قدر واصل اولامایه‌رق ، بوحقیقتك بعض سرپیتلرینی ، یاکلش اولارق ، بریره عطف ایلیور. شوحالده وحشی ، فلسفه نقطهٔ نظریله کافر دکلدر .

لکن حقایق موجوده‌یی فن ومنطق قوتیله تحریفه چالیشان وغایهٔ تحلیلده « الوهیت وحقیقت » نعوتنی حائز اولمایان بر « تصوری »

حق وحقیقت یرینه قویمغه اوغراشان بر آدم ، حس دینی‌دن دخی تجرد ایتمش وکفری « قصداً وعلماً » مسلك ایدینمش دیمك اولور . شو حالده کافر عنواننه حق قازانیر . مبحث آتی‌ده ایضاحات کافیه ویره جك ایسه‌ك‌ده شیمدیدن سویلیه‌لم که : کافر اولمق ، جداً مشکل و متعسر بر ایشدر . بیکلرجه سنه‌در ، ادراك ووجدان بشرك نیجه بیك مختلف ابداع ایده‌بیلدیکی منظومهٔ حقایقی ییقمغه قالقیشمق وهله کندی وجدانی بو حقایقك انوار فیاضندن محروم ایده‌بیلمك ، شایان حیرت بر جسارت وغیرته توقف ایدر . عوام مرتبه‌سنده قالانلرك وهله مسائل فنیه وفلسفیه‌دن اوچ بش سوز بلله‌یه‌رك کندیلرنده مسائل عالیه حقنده بی‌محابا فکرلر درمیان ایتمك قدرتنی کورنلرك ایسه اظهار ایتدکلری اشکال فکریهٔ انکاریه‌یی ، کفر لفظیله توصیف اصلا دوغری اولمایوب بو قبیل کسانه « جاهل ، احمق ، سفیه » کبی اوصاف کافی ووافی‌در .

بو صنفه منسوب کسان هر مملکتده واردر وحتی چوقدر . بوده هیئت اجتماعیهٔ بشریه‌نك شیمدیکی شکل منفورندن ایلری کلمکده‌در . مع مافیه احتمال که بو شکل ، بشریتك طبیعتی واستعداد جنسیسی ایجابی‌در ، یعنی چاره‌سی بولونامایه‌جق امراضدن بری‌در . هر مملکتك عوامی ، بالذات دوشونمك ایسته‌مز ، بلکه کندیسی ایچون باشقالری دوشونسون ، صوکراده هرشی حقنده بر فکر صاحبی اولمق ایستر ، وبالطبع ، سویه واحتیاج اجتماعیسنه الك موافق دوشن ویاخودده کندیسنه الك موافق وماهرانه صورتله تقدیم ایدیلن افکاری قبول ایدر . بو افکارك نه درجه‌یه قدر موافق حقیقت اولدیغنی ، نتایج علوم وفنونه توافق ایدوب ایتمدیکنی محاکمه‌دن عاجزدر .

انسانلر ، وهله عوام ، حریت ایله استقلالی تفریقدن همان همان

عاجزلردرلر ، حتی افاضل ومتفکرین بشر بیله ، چوق کره بوفرقی «عملیاً» تأسیسدن اظهار عجز ایدر . استقلال ، بشریتك شرف وکمالی دیمك اولان قیودی [که سلسلهٔ حقایقدن عبارتدر] آتمغه میالدر . انسان ، ادراك ومعالیسی یوزندن نەدرجه ممتاز ومستثنا اولورسه اولسون ، طبیعت وجسمانیتی اعتباریله «جملهٔ حیوانیه» یه منسوب اولمقدن قورتولامز ، هرانسان ، عالی وسافل برسوری اوصافك ، بر سوری احتیاجك مجموعی دیمکدر . اکثریت بشریه ، خیالی وجامع فضائل بر انساندن زیادە بهیمیته متقرب ومتمایلدر . بهیمیتك خاصهٔ ممتازەسی ایسه «استقلال» در . قیودی علم وفضلی ، اغلال حقایق واخلاقی کردن انقیادە طاقان «جوهر حریت» ایکن «استقلال بهیمی» بوقیودی طاشیمق ایستەمز ، طاشیاماز . مسلك کفر ، اکثریت بشریەیی تشکیل ایدن عوامك متمایل بولندیغی حب استقلالی «بالضروره» انتاج وتکفل ایدر . بوسببەمبنی مسلك کفر ، برقسم عوام آراسندە وهلەلذت حیاتی دها اٴنی تقدیرایدەبیلمش نیم متفکرلر ، ذوقپرست ومیال سفاهت شهرلیلر آراسندە پك قولایلقله جای قبول بولابیلیر . باخصوص مسلك کفرك اساسندن زیادە تفرعات ونتایجی پك قولایلقله تعمم ایدر ، بوصورتله هیئت اجتماعیەدە نظری دکلسەبیله ، عملی برصورتدە بویوجك بر «کفر تقلیدی» صنفی میدانه کلیر . اوروپا هیآت اجتماعیەسی بزه بویله برصنفی ارائه ایتمکدەدر . بوصنفه داخل اولان انسانلر ، ایکی قسمه آیریله بیلیر : وسعت معیشته مالك وذوق وسفاهته سالك نیم متنورلرله الك سیاه احتیاجات ایچندە یووارلانان سفیللر .

برنجیلرك سائقی ، وجدانی معاتبەدن قورتارارق هرشناعتی ، هردنائتی ارتکاب ایچون کویا فنی وحکمی برمعذرت وسبب تدارکیدر .

وجدان اخلاقی حقنده‌کی افکار هر نه اولورسه اولسون ، بو کونکی تظاهراتنه کوره « ظلم ورداته راضی اولمایان وحق باطلی هیچ اولمازسه حس صورتیله تفریق ایدن » خاصهٔ انسانیه‌در . بوخاصه اسکات ایلمدکجه اخلاقسزلق دائمی بر عذابی موجب اولور . صباحك غیر مشروع ذوقنی اقشامك عذاب وجدانیسیله تلخکام ایتمه‌مك ایچون وجدان اخلاقی‌یی آرادن چیقارمادن باشقا چاره یوقدر .

عجبا بردرجه متنور وجهلدن بردرجه قورتولمشلر نزدنده وجدان اخلاقی ناصل اسکات وامحا ایدیله‌بیلیر ؟ هیچ شبهه یوق‌که وجدانك مواد مشکله‌سی حکمنده اولان دساتیر حکمیه واخلاقیه‌یی حکمدن اسقاط واونلرك موضوع وباطل شیلر اولدیغنی اثبات ایتمکله . بو مکروه وظیفه‌یی آنجق مسلك کفر درعهده ایده‌بیلیر . حقایق فنیه وفلسفیه تحریف وتخریب ایدیله‌رك انسان ، شجر وحجر مقوله‌سنه ایندیریلیر ، فکر الهی ارادن چیقاریلیر ، سعادت : ذوق بهیمیدن ، احتراصاتی ممنون ایتمکدن عبارت براقیلیر ، مسئولیت وعقبا وبقای روح انکار ایدیلیر ، والحاصل هرفرد بشرده‌کی حیات وموجودیت ، تکرری غیر ممکن بر تصادف اثرندن عبارت فرض اولونورسه ، اخلاقك ، وظیفه‌نك ، فداکارلغك ، امیدك بر معناسی قالیرمی ؟

واقعا وجدان اخلاقی‌یه اتباع وفضائلی اجرا ایچون « مسلك اقرار » کافی‌در ، وهر مصدق فاضلدر ، اخلاقلی‌در ، دینیله‌مز . مع التأسف بشریت ، أیلك وکوتولك ممزوجه‌سی‌در . شوقدرکه مسلك تصدیق وحقیقتك « ایجاب ضروریسی » اخلاق ومعالی ایکن مسلك کفرك « ایجاب ضروریسی » اخلاقسزلق ورد معالی‌در . بر حالده‌که بر مصدقك فنالغی « مسلك ایجابنه نظراً » ناصل شاذ ومستثنا ایسه بر

کافرك أیلکی‌ده « مسلك کفرك ایجابنه نظراً » اویله‌جه شاذ ومستثنادر . بو ، ردی غیر ممکن بر « دوستور فی وقطعی » در . دلیل واثباتی ایسه بر طرفدن تاریخ بشر ودیگر طرفدن استقرا آت علمیه‌در .

تدقیقات تاریخیه ، محاسن وفضائل صاحبی بر چوق کافرلرك موجودیتنی کوستریر . لکن بو مشهودات ، مسلك کفر حقنده‌کی حکمی بر وجهله چوروته‌مز . بو مشهودات بیله مسلك کفری اتهامه سبب اولاجق شیلردر . زیرا بر کافرك صاحب محاسن اولماسی ، مسلکنك ایجابات منطقیه‌سی اولمادقدن ماعدا بومسلکك ضدینه بر حرکت وبر تناقض‌در .

شوراسی‌ده وارکه برهیئت اجتماعیه‌ده الك بویوك فلاکتلری موجب اولان جهت « کفر عالمانه » دکلدر . طبقهٔ علیای بشر آراسنده تداول ایدن افکار ، بر رصورتله ترقیات علمیه وفنیه‌یی موجب اولاجغی ایچون ، هر شکل وصورتده لزوملی ومحترمدر . لکن بو افکار [تعمیم ، عوامه تشمیل vulgarisation] صورتیله طبقهٔ عوامه نشر ایدیلیرسه ، ایشته تهلکه او وقت یوز کوستره‌ریر . بنابرین بو کبی افکاری تعمیمه قالقیشانلر ، معنای تامیله بر جنایت اجتماعیه ارتکاب ایتمش اولورلر .

ایکنجی قسمه کلنجه : بونلر ، سفالت ومحرومیتك پنچه‌سنده زبون قالان زواللیلردر . دوچار اولدقلری طاقتفرسا سفالتلر ، بیك دورلو محرومیتلرله قادر وعادل بر خالقك موجودیتنی تردیفه مقتدر اولامادقلری ایچون کفر وانکارله تشفیٔ صدره ، صانکه خدادن انتقام آلمغه چالیشیرلر . بو طبقه آراسنده افکار کفریه پك قولای نشر ایدیلیر . باخصوص ایشه برازده سیاست قاریشدیریلارق بوسفالتلر ، افکار دینیه‌نك تولید ایتدیکی شکل اجتماعینك مولودات ضروریه‌سی کبی کوسته‌ریلیرسه .

ساحهٔ عالمده مشهود اولان [مادی و اخلاقی شر Mal physique ,moral] ایله برخالق اکمل وارحم فکرینی تردیف حقیقةً زور وحالا هیچ بر داهی‌نك حلنه مقتدر اولامادیغی بر کیفیتدر . واقعا برچوق حکما وعلما شری « خیرنا قص، محرومیت » وسائره کبی شکللرله توصیف وتأویله چالیشمشلر ایسه‌ده بونلرك قناعتبخش اولمادیغی ومسئله‌نك اخلاق عمومیه‌یه مضر اولمایه‌جق برصورتده حل ایدیله‌مدیکی میدانده‌در.

بویله‌دییورز ، زیرا بومسئله « وحدت وجود » افکاریله حل ایدیله بیلیرسه‌ده بو افکارك‌ده بر شکل عامیانه‌ده انتشاری ، کفری دکلسه بیله ، کفرقدر اخلاقسزلغی موجب اولدیغی بالتاریخ ثابتدر . حتی افکار عالیه‌یی تألیف وتردیف ایده‌مه‌ین عوام، وحدت وجودی دار برمعناده وعادی برشکلده تلقی ضرورتنده قالدیغندن بوتلقی ایله کفر آراسنده بویوك فرق بولمق ممکن اولاماز . شیمدی‌ده بومسئله حقنده صحائف تاریخیه‌یی براز قاریشدیره‌لم .

ایکنجی مبحث

مشهور کافرلر ، کفری انتاج ایده‌بیلن مسالك وافکار

ادیان وفلسفه‌دن هر برینك کفر حقنده‌کی نقطهٔ نظری نه‌درجه فرقلی اولدیغنی مبحث سابقده براز ایضاح ایتدك ، مسئله‌نك اهمیت عظماسنه بناءً براز دها ایضاحات ویره‌جکز . فلسفه نقطهٔ نظریله کفر ، شایان تقدیس بر ذات اعلایی ؛ قصد مخصوص ایله انکاره چالیشمق ، بوانکاری دلائل علمیه ایله اثباته قالقیشمق وذات مطلق یرینه‌بو نعتی حائز ارلمایان واولمادیغی شهادت فن ووجدان ایله مفهوم اولان دیکر برشیئی اقامه ایتمکدر . [*]

متصوفین اسلامیه‌نك مسلکاری‌ده کوزلجه‌تتبع ایدیلیرسه ، کفر حقنده‌کی فکرلری بعضاً بوکایقین وبعضاً تماماً ضد اولدیغی آکلاشیلیر . مثلا جناب محی‌الدینك فرعونك کفرینه قائل اولمادیغی حقنده‌کی روایت صحیح ایسه ، مسئله‌یی ایکنجی نقطهٔ نظریله محاکمه ایتمش اولماسی

[*] بونقطهٔ نظر غایت مهمدر . تبلیغات رسلك ایریشمدیکی محال انسانلری حقنده ازمنهٔ ماضیه‌ده نه مهم وحرارتلی مباحثه‌لر جریان ایتدیکی معلومدر . بونقطهٔ نظر تعمیق ایدیلیرسه ، نیجه افکار متضاده‌نك تردیفی ممکن اولدیغی تظاهر ایدر .

لازم كلير . فى الواقع فرعون حقنده‌كى مؤدالره نظراً مرقوم وجود الٓهى‌يى وحتى نبوت موسى‌يى بيله بيلمز دكلدى ، يالكز شقاوتندن ، عنادندن ، حسدندن بو حقايقى اعتراف ايتميوردى . شو حالده فرعون ، فلسفه نقطهٔ نظريله تام بر كافر ايدى ، زيرا بو كفرى عن جهلٍ دكل ، قصداً وعلماً ايدى . لكن كفرى ايكنجى معناده يعنى « وجود بارى‌يى بيلمه‌مك » ، « حق جهل » معناسنه آليرسه‌ق ، شبهه يوق كه فرعون كافر دكلدى ، زيرا اللهك وارلغنى بيليوردى .

اديان نقطهٔ نظريله باقيلنجه : بردينك اصولنه مغاير فكر بسله‌ين كافر عد اولنور . حتى بو جهت تعميم ايديله‌رك فروعه بيلن مغايرت كوسته‌رنلرك تكفير اولونديغى تاريخده چوق كوريلير . بر چوق الٓهه‌يه طاپان و آرتق دينلرى كولونه‌جك منظومهٔ خرافات حالنى آلان يونانليلر ، كنديلرينه نسبتله پك يوكسك فكرلى بر متفكر اولان « آناقساغوراس » ى تكفير ايتمشلردى . سوقراط ، وحدت الٓهيه‌يه قائل بر داهى ايدى ، بويله ايكن بت پرستلر كنديسنى كافر عد ايتمشلر وتسميماً اعدام ايلمشلردر . آريستو دخى تكفير ايدلدى . افلاطونك زياده‌سيله سوء ظنه اوغراديغى وياقاسنى حقايقى رموز وحكايات ايله ستر سايه‌سنده قوتارديغى مورخلرجه تحقق ايتمشدر .

قرون وسطاده قربان ظلم واعتساف اولان ، آتشلره ياقيلان متفكرين چوقدر . جوردانو برونوكبى هرسوزى نغمهٔ وحدت اولان بر وجدان عالى وحساس ، كافر ديه ديرى ديرى آتشه آتيلمشدر . فيلسوف ده‌قارتك زماننده « راهب مرسه‌ن » يالكز پارسده اللى بيك تكفير ايدلمش آدم صاياردى !

ده‌قارت ، ايسپينوزا ، لوق ، قانت ، فيخته كبى نيجه اعاظم

متفکرین هپ تکفیر ایدلمشلردر . ایشته کوریلیورکه کفر وتکفیر خصوصلری پك زیاده تشمیل ایدلمش ایسه‌ده بومتفکرلردن اکثریت عظماسنه فلسفه نقطهٔ نظریله کافر دینیله‌میه‌جکی میدانده‌در . فی‌الواقع اونلر حقنده عالم فن وحکمت صوکرا باشقا درلو حکملر ویرمش وچوغی کافر عدایدیلمدکدن ماعدا بعض فکرلری اثبات صانعه‌دائر خصوصات ایچون ادله‌حکمنی آلمشدر . شیمدی‌ده یاکندی اعترافلری ویاخودده مسلك فلسفیلری وده‌ها دوغریسی افکار مخصوصه‌لری سببیله کافر عدایدیلن متفکرینی کوزدن کچیره‌لم .

تاریخ فلسفه‌ده ایلك دفعه کافرنامیله یادایدیلن آدمك ، مه‌لوسلی دیوژه‌ن اولدیغی آکلاشیلور . بوذات ، لوسیپ ودهموقریت طرفندن ریاست ایدیلن ، « جزؤ فرد » مدرسهٔ طبعیونه منسوبدر . بومدرسه منسوبینی برموجود مطلق طانیماز وکائناتی اجزای فردو حرکتله ایضاح ایدردی . کفر ایله اشتهار ایدن فیلسوفلرك بری‌ده سوفسطائی پروتاغوراس ایدی . بوذات ، موجوداتی هوا ، صو ، آتش کبی عناصردن برندن پیدا اولمش عد ایدن یونان مدرسه‌سنه منسوب ایدی .

شو ایکی مدرسه‌نك ، اوفاق بر نظرله ، ازمنهٔ قدیمه مادیون مسلکی و انکار مذهبی اولدیغی تظاهر ایدر . مع مافیه‌یونان مدسه‌سنه منسوب اولان فلا سفه‌نك هپسنی بلاقید وشرط مادیوندن عد ایتمك دوغری‌دکلسه‌ده‌بو ، مسلکلرینك ایجابندن زیاده شخصلرینه‌مخصوص بر تناقض سببیله‌در . مادیون مسلکی ، سالکنده صرف کندی وجدانینه مخصوص وشبهه‌سزکه مسلك اعتباریله متناقض بر اقرار اولمامق شرطیله ؛ هرسالکنی بالضروره ورطهٔ کفره سوق ایدر .

ماديون مسلكنده ، اوصاف ونعوت مطلقه صاحبي بر خدايه هيچ بر موقع اولمادقدن ماعدا اونی ولوكه بر شكل مبهمده تصورده لزوم و امكان يوقدر . ماديونه كوره يگانه حقيقيت [*] ماده‌دن عبارتدر. بر حالده‌كه ماده ، ذات مطلق يرينه اقامه ايدلمشدر . واقعا ماديون قوتی ده انكار ايتمزسه‌ده اونی ياسبب الاسباب عد ايديله‌ميه‌جك برحالده تصور وياخود ماده‌نك بر خاصه‌سی ، برصفتی عد ايدرلر . اعصار اخيره ماديوننددن بعضيلری ماده وقوتدن هربرينی عين مرتبه‌ده عد ايده‌رك برنوع « ثنويهٔ فلسفيه » فكرينی اظهار ايدرلر، بعضيلری ماده وقوتك دخی دها بسيط وابتدائی برشيئك ايكی شكل متظاهری اولديغنی درميان ايلرلر . مع مافيه بوتصور مجهوله نعوت الهيه‌دن هيچ برشی اضافه ايده‌مدكلری كبی بالعكس بر چوق انكار ونفيلرله اونی شايان تقديس ومودت نعوتدن تجريد ايدرلر . ماده‌نك هيچ بر صورتله تصوری موجود مطلقه معناً وذاتاً معادل اولامايه‌جغی ايچون بومسلكك ايجاب ضروريسی كفر وانكاردر .

ماديونك موجود مطلق و اكمل فكرينی ماده ايله تأويله نه كبی يوللرله چاليشديغی مباحث مخصوصه‌سنده برتفصيل ايضاح اولوناجغی جهتله بوراده تطويل مقاله لزوم يوقدر . يالكز شيمديدن شوراسی نظر مطالعه‌يه آليناليدركه ماديون مسلكيله اقرار واجب‌الوجود اصلا ترديف ايديله‌مز . وبومسلكه سالك نه قدر صميمی متفكر ظهور ايتمش ايسه هپسی‌ده « كفر » ی مسلكلرينك بر نتيجهٔ ضروريه‌سی اولارق تلقی ايتمشلر و كافر عنوانی قبولدن چكينمه‌مشلردر . مسلك

---

[*] حقيقيت ، ذهنيتك مقابلی وخارجی برموجوديت صاحبی ديمكدر. علم احوال‌الروح حقنده‌كی أثرمزده ايضاحات واردر .

ماديونك بللى باشلى واساسلى پرەنسيپلرينى قبول ايدوب ده عين زمانده موجود اكملى اقرار ايدنلر ايسه ، ادراك بشرك يگانه ميزان تمييزى اولان « عدم تناقض » قانوننى آياق آلتنه آلمش وممكنسز بر ترديف وتأليفه قالقيشمش صاپيلرلر .

تاريخده اسملرينى كورديكمز كافرلردن ايكى مهمى‌ده « سيره‌نائيك » مدرسه‌سى منسوبلرندن « ته اودور » و « أوهه‌مر » در . بومدرسهٔ فلسفيه ، وادئ كفره يالكز علوم طبيعيه طريقيله كيتمكله اكتفا ايتميه‌رك فلسفهٔ اخلاقى‌ده آلت ايتمك سوداسنى كوسترمشدر . اونلره كوره انسانده ادراك و معنوياتك اساسى الك قابا احساسات وبرده سوق طبيعيدن عبارت در . بومدرسه‌ده‌كى اساساتدن ، حسيون مسلكيله اولان مناسبتى آكلاشيلير . حسيون مسلكى انسانده فطرى واصلى اولارق هيچ بر اساس زكائى قبول ايتمز ، بوتون احساسات وافكار ، انطباعات خارجيه‌دن وبونلرك تكاملاتندن عبارتدر . شو حالده بومسلك‌ده دونه دولاشه ديكر برطريقله ماديون نتيجه‌لرنده قرار قيلا بيلير . ديمك كه حسيون مسلكى‌ده ، اكثريا ، كفره موصلدر .

لامپساقالى استراتون ، تاريخده كوريلن مهم كفره‌دن برى‌در . كنديسى هرنه‌قدر اساساً دەموقريتك مدرسهٔ طبيعيونه‌منسوب ايسه‌ده افلاطون وآريستونك واسع ومكمل مسلكلرينك انتشارندن صوكرا ظهور ايتمش اولديغندن استادينك صرف « ميخانيكى » اولان مسلكنى قابل مدافعه بولمايه‌رق عالمده ماده‌دن ماعدا برده قوتك وجودينه حكم ايتمشدر . بوقوت موجوداته شكل وخواص ويرير ، حادثاتى تنظيم ايدر . وماده‌ده مندرج در ، يعنى خارجى دكل « ديناميكى » در . شوقدركه بوقوت ، كور بر قوتدر . استراتونك « طبيعت » نامنى

ویردیکی بوقوت ، زکا ، حس ، ووجداندن محرومدر .

استراتونڭ طبیعت نامنی ویردیکی بوکور قوت ، موجود مطلق ، واجب الوجود دکلدر. نهایت کوربر قدرتدر . بو سببه مبنی استراتون دخی کافرلردن معدوددر . استراتون دهموقریتڭ پرهنسیپلریله آریستونڭ محرك اول فکرندن قوت صفحه‌سنی استعاره ایده‌رك مادیون مسلکنه ممکن اولان مهم برخطوه‌یی آتدیرمشدر ، برحالده‌که زمانمزده علوم وفنوندن استدلال ایدیلن صوك نتایجه استناداً مسلك مادیونی فنی ومثبت برمسلك کبی صاتمغه قالقیشان دوقتور بوخنر ایله معلم أرنست هه‌کل ، استراتونڭ افکارنی توضیح ، تفسیر وتزییندن باشقه برشی یاپمش صایيلماز .

بوراده بر اخطاره لزوم کوریيورز . برمسلك فلسفیده‌کی بعض افکار متفرعه‌نك وحتی قیود احترازیه‌ایله بعض افکار مهمه‌نك قبولی اومسلکی تماماً وبوتون نتایجله قبول صایيلماز ، وصاییلامایه‌جغی ایچون مسلکك تمامندن چیقان حکم ضروری اوکا عطف ایدیله‌من . مثلا دهموقریتڭ اجزای فرد نظریه‌سنی ، ایکی بیك سنه صوکرا انکلیز حکمای طبیعیونندن مشهور « دالتون » احیاایتمش وبونظریه‌یی زیاده‌سیله ترقی ایتدیرمشدر . بوکون حکمت وکیمیا ، اجزای فرد نظریه‌لرینی اس الاساس اتخاذایتمشدر . عجبا مادیاتڭ جزؤ فردلردن متشکل اولدیغنی قبول ایدن ، مادیون مسلکنك بوتون قواعدینی قبول ایتمش ومسلك کفری اختیار ایتمش صاییلیرمی ؟

هیچ بر وقت .

مادیون فلسفه‌سی سالکلرینی کفره سوق ایدن اجزای فرد نظریه‌سی دکل ، اصل الاصول اولارق کور بر میخانیکیت ویاخود

مفروض نعوته مالك بر ديناميكيت ايله جامد بر هيولايى قبول وبويله‌جه حقيقتى ووجود مطلقى انكار ايديشلرى‌در . دهموقريتك جزؤفرد نظريه‌سنى ، متكلمين اسلاميه‌نك قبول ايتدكرينى وحتى مسلكلرنده‌كى ايكى اساسدن برى بو نظريه اولديغنى سويلرسه‌ك ، بو مسئله‌يى تماماً حل ايتمش اولورز . استراتون ايله معاصر اولان فلاسفهٔ مشهوره‌دن « ئه‌پيكور » دخى ده‌موقريت مدرسه‌سى منسوبيندن اولوب كافرلر آراسنده صاييلير .

نظر تدقيقى ازمنهٔ متقدمه‌دن قرون وسطى‌يه وهله‌قرون اخيره‌يه تحويل ايده‌جك اولورسه‌ق ، اوروپا انتباه علمى وفكريسنك باشنده ايكى ذات كوريرزكه بونلرك بريسى انكلتره باش وكيلى مشهور « باقون دووه‌رولام » وديكرى فرانسز « ده‌قارت » در . باقون ، كافرلر صيراسنه ادخال اولونامازسه‌ده ماديون مسلكنى احيا ايدنلرك برقسم مهمى اونك اصولندن ملهم‌عد اولونور ، ناصل‌كه ذهنيون وروحانيون وحتى بعض وحدت وجود مسلكلرى‌ده ده‌قارتك اصول وافكارينه منسوب صاييلير .

قرون اخيره‌ده ماديون مسلكنك اك صميمى مروجلرندن بريسى باقونك شاكرد ومعاصرى « هوبس » در . فلسفه وبالخصوص فنون تجربيه ومثبته كيتدكجه تكامل ايتديكندن مسلك كفرده اولكى [قطعى ، Dogmatique] شكلنى ترك ايده‌رك مسروداتى بو تكاملاتله ترديفه باشلامشدر . مثلا فلسفه‌يه نفس انسانى‌يى تدقيقدن باشلامق كبى جهتلر طبيعيات اوزه‌رينه مؤسس افكار عموميه و مبهمه‌يه ترجيح ايديلنكه باشلانديغندن تصديق واقرار طرفى كبى كفر وانكار طرفى‌ده يكى شكللر آلمشدر . ايشته هوبسك ماديون افكارينه منجر اولان مسلكى‌ده ، ذكاى بشرك اكسيك بر تحليلندن حصوله كلمشدر .

لکن مادیون وحسیون وبالنتیجه کفر مسلکلرینك الك بویوك تعممی اون یدنجی عصر میلادیده مشهود اولور . کفر فلسفی‌نك بودرجه تعممی ، فرانسه انقلاب کبیرینی میدانه کتیرمش اولان تعصب واستبدادك شدتیله متناسب برعکس عمل یوزندن حصوله کلمشدر.

خریستیانلق ، بوتون قوتیله حریت فکریه‌یی امحایه عزم ایتمش ایدی . بوتون افکاری دار برعقیده‌یه ترديف ایتمك ، ترقی‌یی رد وانکار ایله‌مك ، بشریتی منزلهٔ توقفده جبراً طوتمق : ایشته کلیسانك یاپمق ایستدیکی ممکنسزشی .

کلیسانك بوامليله علوم فنونك ترقی وتکاملی وهیئت اجتماعیه‌ده تبدلات واصلاحات غیر ممکن ایدی . صوك درجه شایان عبرت غرائب شئون تاریخیه‌دندرکه کلیسا ، بوتون بوشدتلری خریستیانلق وعقیده واخلاق دینیه نامنه‌اجرا ایتدیکی حالده اساساً مدافعه‌ایتدیکی بعض پرنسیپلرك وهله تفرعاتنك دین عیسی ایله هیچ بر مناسبتی یوق ایدی .

خریستیانلغك وحشیانه دینیله‌جك برشدتله مدافعه ایتدیکی ، محافظه‌یه چالیشدیغی مواد ، خرستیانلقله هیچ بر مناسبتی اولمایان آریستونك بر قسم افکاریله بطلمیوسك منظومهٔ فنیه‌سی ایدی !

أوت ، صوك درجه شاشیلاجق غرائبدندرکه علم هیئت وکائنات حقنده بت پرست بطلمیوس کبی دوشونمه‌ین برکیمسه کلیساجه کافر عد ایدیلیوردی . عقاید خریستیانیه ، دینیله بیلیرکه ، بحسب التحلیل ، آریستونك مسلکنه استناد ایدییوردی ، محرك اول ایله هیولانك آیری آیری وهر بری مستقل و ازلی برر موجودیت اولدیغنی قبول ایدن ، ثنویهٔ فلسفیه مسلکنك پیری صایبلان مشرك آریستو ،

خريستيانلغك ايكنجي عيساسى منزلەسنه چيقاريلمشدى ، آريستويه اعتراض ، كفر صاييليوردى !

حالبوكه اوروپا ساحهٔ تفكرى بوغريب استبداده راضى اولاجق مثللندن آزاده قالمش ، باقون و «دەقارت»ك ارشاداتيله علوم وفنون وفلسفه يكى بر مجرايه كيرمش ايدى . خريستيانلق بو تجدد اصولى وفكرى‌يه اولاقهر وتنكيل ايله مقابله ايتدى . جوردانو برونو ، موجوديت الهيه‌يى عاليجنابانه برعشق وشوق ايله حس واقرار ايدن اوزكاى عالى ، بركافر صاييلدى وديرى ديرى آتشلره ياقيلدى . جوردانو برونونك بللى باشلى كفرى ايسه بطلميوسك افكارينى وآريستونك اصول واستبدادينى رددن ، افلاطون وپلوتن ه ، وهيئت جديده‌يه ميلدن عبارت ايدى . ايتاليان وانينى‌ده ، هرتصورك فوقنده بر وحشتله اشكنجه ايدلدكدن صوكرا احراق اولندى . حبس وتضييق ، نفى وتحقير اولونانلر ايسه لايحصى ايدى .

آرتق بودرجه‌لره واران ظلم وتضييقدن بوتون وجدانلرده اويله بر اكراه اويانمش ايدى‌كه برشكل دينى‌يه عائد قالمق لازم كلن تباعد ونفرت ، حقايقه وفكر الهى‌يه قدر تشميل ايدلمش وياواش ياواش مسلك كفرله ذوق حريت وآرزوى ترقى يكديكرلرندن تفريقى غير ممكن شيلر ظن ايديلەجك قدر واريلمش ايدى .

افكار عموميه‌نك بوشكل تفكرى غايت مهم اولديغندن صورت حصولى حقنده براز دها ايضاحات ويرەلىيز .

اديان ، اساساً توحيد بارى‌يى واساسات اخلاقيه‌يى تبليغه مأموردر . هردينك حكمت وشريعتى بوتبليغاتك مجموعى‌در . لكن ازمنهٔ ماضيه‌ده علوم وفنون وهله فلسفه ، مستقل بر صورتله موجود دكلدى .

خاصوص فنونك مبادی حالنده بولونیشی ، فن وفلسفه‌یه عائد مباحث ایچون‌ده انسانلرك دینه مراجعتی موجب اولویوردی . رؤسای روحانیه ، کتب منزله وروایات مقدسه‌ده موجود اولمایان بوتفصیلاتی، کتب وروایاتده‌کی اساسلره بر صورتله ترديف شرطیله ، خارجدن طوپلایوردی . لکن بوخارجدن طوپلانان معلومات ،رؤسای روحانیه‌نك آغزندن چیقمش ودین نامنه سویله‌نیلمش اولمق سببیله ، برمدت صوکرا مواد مقدسهٔ دینیه میاننه داخل اولیوردی ، برحالده‌که آرتق منشأی آراشدیلان و آرانسه بولونامایان بوقبیل معلوماتی ردوانکار ، صانکه اساسات دینیه‌یی انکار ویاخود بو اساسلرك انکار ایدیلدیکنه علامت فرض اولونوردی .

متمادیاً ترقی وتحوله ، انقلاب وتکامله تابع اولان معلوماتی ، غیر متحول بر شکلده طوتمغه فالقیشانلرك حالی ، جهل مرکب توصیفنه لایق ایدی . زیرا بویله برشیئك ممکن اولاجغنی فرض ایتمك ، اك قدرتلی عامل ومتصرف اشیااولان زمانی ودیمك‌که دولاییسیله شریطهٔ حیاتی اکلامامق ایدی .

بوحالتدن دینلر صوك درجه متضرر اولمش ومع‌التأسف بو ضررلرك دهشتی بیله رؤسای دینیه‌نك دیدهٔ انتباهنی آچامامشدر . طبیعت بشرده مرکوز وهیچ برقوتله قلع وامحاسی غیر ممکن اولان استعداد ترقی ، بوقدر موانعه‌رغماً اجرای فعالیت ایتدکجه ، اساسات دینیه‌یه قاریشمش اولان موادك مقرون حقیقت اولمادیغی اکلاشیلیور ، وبونلرك زادهٔ جهل وظن ، مولود شعر ومنطق اولدیغی باالتجربه ثابت اولدقجه اونلرك یالاندن اساسات دینیه‌یه دخی برحصه‌اصابت ایدییوردی . رؤسای دینیه ایسه ، بشریتك شوتکاملاتندن عبرت

آلارق اساسانی چوروك ضمیاتدن تصفیه ایده‌جك یرده بشریتی بویوندیریق آلتنه آلمغه چالیشیوردی .
اولا تفکر وترقی طرفدارلری ضعیف ایدی ، لکن کیده کیده طرفینك قوتلرنده برموازنه پیدااولمغه باشلادی . ایشته اووقت ، دین نامنه عصرلردن بری اجرا ایدیلن قهر وتضییقه قارشی شدتلی برعکس عمل ظهوره کلدی . مادیون فکرلری ، بر طرفدن فن وتفکر عالمنی ودیکر طرفدن نیم متفکرلر صنفنی استیلا ایتدی . ایشته مشهور انسیقلوپه‌دی‌نك تحریری بوزمانه تصادف ایدر .
بو محیط معارفی یازانلرك الك مهملری دیده‌رو ، ودالامبردر . دالامبر ، زیبیوندن معدود اولوب دیده‌رو ایسه مادیوندن صاییلیر . [*] انسیقلوپه‌دی ، بالاده سردایتدیکمز سببلردن ناشی یالکز دینه دکل ، غیر صحیح حلری یاننده افکار عالیه فلسفیه‌یه دخی بویوك ضربه‌لر ایندیرمشدر . آرتق ادراك نورانیٔ بشرله جهل وتعصب ، خرافات واکاذیبی کندینه مال ایدن دین وایمان آره‌سنده علنی مجادله ومبارزه باشلامشدی .
آنسیقلوپه‌دی محررلرندن اول انکلیز « لوق » ادراك انسانی‌یی تحلیل ایتمش وصولنده حیون مذهبنك تملرینی آتمشدر . لوقك اجتهادینه کوره انسانده منابع معرفت ایکیدر : احساسات وتفکر [یعنی وجدان] حواس خمسه ایله حصوله‌کلن احساسات ، بزه عالم خارجی‌یی ، وجدان وتفکرله وقوع بولان حسیات ، باطنمزی بیلدیریر . بواجتهاده کوره معارف بشریه تجربه دائره‌سنی کچه‌مز . نهائیات ایسه تجربه

[*] بزه قالیرسه دیده‌رو ، مادیون مسلکندن زیاده وجودیون مسلکنه منسوبدر . دیده‌رو ایله المانیالی مشهور شاعر وفیلسوف غوته‌نك فکرلری پك متشابهدر . هرایکیسی‌ده عقاید معروفه‌دن تباعد ایدیورلرسه‌ده جملهٔ موجودیتی صورت تلقیلری وحدت وجود فکرینه دهایقیندر .

دائره‌سنه كيره‌میه‌جكندن ذات مطلق ، حقايق اشيانك ، ذاتياتى بيلمك غير ممكندر .

لوقى ماديون آراسنده تعداد دوغرى دكلسه‌ده مسلكى كفرى مؤدى اولديغى حقنده‌كى اجتهاد ، اكثرى متفكرلر طرفندن قبول ايدلمشدر . فى الواقع حقى هيچ برصورتله معرفت وحقايقه ايصال اطلاع ممكن عد ايدلمزسه دين وفلسفهٔ عاليه ملعبهٔ فكريه‌دن عبارت قالمازمى؟ اكثرى مدققلر ، بوسببه‌مبنى لوقى مشاهير كافرين آراسنده تعداد ايدر . بزه قاليرسه لوقك مسلكندن بويله بر نتيجه چيقاريلا-بيليرسه‌ده ديكر نتيجه‌لرده چيقاريلابيلير ، ناصل‌كه ايسپنسر ، همان عين افكاردن اقرار نتيجه‌لرى چيقارمشدر. لوقك مسلكندن ماديون مذهبى ايچون برفائده ملحوظ اولماديغنه كلنجه: بوراسى قطعياً محققدر. مثلا « فكريهٔ مطلقه » مسلكى صاحبى « برقله‌ى » ك بوتون ماديانى انكاردن عبارت اولان افكارى ، لوقك پرنسيپلرينه استناد ايدر .

لوقك افكارينى حدنهايتنه كوتورن متفكرلرك بريسى برقله‌ى ايسه ، ديكرى‌ده «داويد هوم» در . بومتفكره كوره بوتون عمليات فكريه «جمعيت افكار [*]» اساسندن عبارت اولوب « ذات ، نامتناهى ، سبب وسائره» كبى افكار ، حادثات متسلسله‌دن باشقابرشى دكلدر . برقله‌ى ، ماهيت ماديه‌يى ، برمجموعهٔ اطلاعاتدن عبارت عد ايتمش وكائناتى مجموعهٔ احساساتمز فرض ايتمكله ماديانى ظل وخيال صايمش ايدى . داويد هوم ، عين اصولى نفس انسانى ومعنوياته تطبيق ايده‌رك « ماهيت معنويه وروحانيه » يى ظل وخيال مرتبه‌سنه ايندير مشدر . هومه كوره انسانده عينيت ووحدت كيفيتلرينى حائز كورولن «بنلك»

[*] علم احوال الروح نام اثرمزده بومبحثك تفصيلاتى واردر .

بر سلسلهٔ اطلاعاتدن عبارتدر . شو حالده بو وحدت و بو عینیت بر ظندن باشقا بر شی اولمایوب بوظنی میدانه کتیرن جهت ایسه اطلاعاتك اینانیلمایه جق بر سرعتله یکدیکرینی تعقیب ایتمه سندن حصوله کلیر . بو حسابه کوره وحدت و عینیتی ، علت و سببیتی افاده ایدن بوتون افکار ضروریه ، بر مجموعهٔ اطلاعاته منقلب اولارق روح ، مایه ، ذاتیت والله فکرلرینك هیچ بر حقیقتی قالماز . هومك مسلکی ذاتیت مادیه و معنویه‌نی انکاردن متحصل « ریبیهٔ مطلقه » دن ، بر « حادثویت مطلقه » Phénomenisme absolu » دن عبارتدر . شو حالده داوید هوم‌ی سر آمدان کفردن صایمق پك دوغری‌در . فی الحقیقه ریب مفرط بالضروره هر حقیقتی و بو میانده حقیقت غائیه‌یی انکاره منجر اولور .

آنسیقلوبه‌دی محررلرینك رئیسی دیده‌رویی کافرلر صیراسنده تعداد ایتمدك . مشهور دوقتور قابانیس‌ی‌ده کافر عد ایتمه‌جکز . واقعا بو متفکرك ایللك آثاری مادیون مسلکنی خاطره کتیرمکده ایسه‌ده الك صوڭ اثرنده کائناتك زکا ایله متخلق بر سببی اولدیغنی اقرار ایتدیکندن وحدت وجوده قائل اولان متفکرین عالیه زمره‌سنه التحاق ایتمشدر .

بو فیلسوفلرله معاصر اولان راهب « قوندیلیاق » واقعا حسیون مذهبی رؤساسندن ایسه‌ده روح واللهی اقرار ایتدیکندن ولوکه بر تناقض اثری اولسون ، ینه بو اقراری نظر دقته آلمق واونی کافرلر صیراسنده کورمه‌مك لازمدر . حالبوکه « لامتری » و « بارون دولباخ » صورت قطعیه‌ده مادیوندن واربابِ کفردندرلر .

لکن مادیون مسلکنك ، کفر مذهبنك الك بویوك تکاملاتی عصر حاضر متفکرلرندن « بوخنر » ، « اوغوست قونت » ، « معلم

١

أرنست هه‌كل » و « معلم لودانته‌ق » ده مشهود اولدیغندن بونلردن بر قاچیله « داوید هوم » وراهب « قوندیلیاق » لك افكاری تحلیل ایدیلیرسه ، مادیون ، حسیون وریبیون مسلكلرینك بوتون محتویاتی میدانه چیقار .

بو مبحثدن قارئلرمزه معلوم اولمشدركه مسالك فلسفه‌دن مادیون مسلكی بهمه‌حال وبالضروره كفری انتاج ایدر . ریب مفرد مسلكی ده بویله‌در . حسیون مسلكی ایسه بالضروره منتج كفر دكلسه‌ده اونده‌كی قواعدك افراط ویاسوء تلقیسی كفری انتاج ایده‌بیلیر .

الك مشهور مادیون وكفر مسلكلرینی بر مبحث مخصوصده تدقیق ایده‌جكمزدن بو مبحثك تطویلندن صرف نظر ایلیه‌جكز .

ایکنجی مبحث

فن وحکمتك ساحه‌لری

فن کلمه‌سی ، بوکون تنور وترقینك قیمتنی حس ایتمش اولان هرفرد عندنده برجاذبهٔ سحارانه‌یی حائزدر . ناصل اولماسین که بو کون جمله‌مزك عیون تقدیرینی قاماشدیران بونجه بدایع صناعیه وتکاملات انسانیه هپ فن سایه‌سنده‌در . بنابرین « فنه نظراً » ، « فن ایجابی » و « فنوندن مستبان اولدیغنه کوره » کبی ترکیبلردن بربله تقویه ایدیلن فکر ، غریب برقوت اظهارایدر . لکن بو « فن » کلمه‌سی هله علوم وفنونك حالت حقیقیه‌سندن نیم خبردار ویاخودده جزؤی معلومات المش اولانلرك اغزنده اویله بر سوء استعماله اوغرارکه الك صوکنده « مصنف مرحوم بویورمش که . . . » جمله‌سنی خاطره کتیریر . هله بزم کبی هنوز طریق ترقی وتکامله کیرمکه چالیشانلرده نیجه عجول کیمسه‌لر کوریلیورکه «فلان شی، فناً بویله‌در. » دیدیکی حالده کندیسنه : فن نه‌در ؟ » سؤالی صوریلیرسه ، هرحالده اویدیرمه وغیرفنی برجواب ویرییور .

مع مافیه بویله بر سوء استعمالك یالکز نیم متنورلرویامقلدلر نزدنده بولندیغنی ظن ایتمه‌مه‌لی‌در . برقاچ فنده احتصاصی ، وبوتون فنون حقنده معلومات کافیه‌سی اولان بعض متفننلر بیله « فن وفنی » کلمه‌لرینی سوء استعمال ایده‌بیلیورلر .

مبحث مخصوصنده ، ارباب فن محضك اقوال وافكارينه استناداً اراءه واثبات ايده جكمز وجهله ماديون مسلك فلسفه سنی « فن » ك صوك سوزی اوزره صاتمق ايسته ينلر ، هپ بويله برخطايه دوشمكده وفنه افترا ايتمكده درلر .

بونك برقاچ سببی وار . عوام ونيم عالملرده كوريلن سوء استعمالات ، تتبعك نقصاننده و هر ايشيديلن سوزلری بلا تدقيق قبول ايتمكدن نشأت ايدر . متفنن وعالم لرجه ايسه ، يا برقناعت فلسفيه يی بهمه حال فنه استناد ايتديرمك غيرتندن ويا خودده حرارت مناقشه ومحاوره ايله فن وحكمت آراسنده كی حدودی اونوتمقدن ايلری كلير . تاريخ افكاری تدقيق ايدنلر ، شوراسنه متحير قاليرلركه : فن ايله نظريات فلسفيه يی قاريشديرمامغی برقاعده درجه سنه چيقارانلر وحتی بوخصوصی مسلكلرينك اس الاساسی ياپانلر بيله فن وحكمتی قاريشديرمق خطاسنه دوشمكدن كنديلرينی قورتاراماشلردر . مثلا فلسفۀ مثبته مسلكی صاحبی « اوغوست قونت » ك ويا خود « معلم هه كل » ك ياپدقلری كبی .

ديمك كه بوبابده ايضاحات كافيه ويره رك افكاری تنوير لازمدر . واقعا « متافيزيق ـ فلسفۀ مابعدالطبيعه » مباحثيله بوكبی مقدماتی قاريشديرمامق لازم كليرسه‌ده مع التأسف مملكتمزده هنوز تدريسات فلسفيه تعميم ايتمديكندن وشوا ثرايسه هرنوع قارئك استفاده‌سی ايچون يازيلديغندن بو ايضاحاتك لزومی تقدير اولونور .

نوع بشر ايچون اوچ درلو « معرفت ، طانيمه Connaissance » ممكندر . معرفت عاميانه ، فنيه ، وحكميه .

معرفت عاميانه : مادام الحيات ، تجاريب شخصيه ومشاهدات سطحيه ايله ، اختلاط وتلقينات عاديه ايله بيلينن شيلردر . معرفت عاميانه ، مفردات اشيا ومحسوساتی بيلمش ديمك اولور .

معرفت فنیه : اشیا آراسنده‌کی مناسبت وعلاقه‌یی بیلمکدر . شو حالده فن : متمادیاً تحول وتبدل ایدن حادثاتی دکل ، بوحادثاته حاکم اولان ، بوحادثات کبی تحول ایتمه‌یوب ثابت قالان « قانون » لری بیلمك دیمکدر . آریستو ، برشیٔ منفردك فنی اولماز ، دیمشدر .

شو تعریفلردن معرفت عامیانه ایله معرفت فنیه آراسنده‌کی فرق عظیم ظاهر اولور . عامیانه معرفت حادثات جهانی ، مشهود محسوس اولدیغی وجهله ضبط ومعرفتدن عبارت ایکن معرفت فنیه ، بوحادثاتی اداره ایدن اسباب وعلاقه‌یی معرفتدر .

عوام حادثاتی اولدیغی کبی قبول ایدر ، برحادثه‌نك « ناصل » اویله اولدیغی تبصر وتجربه ایله آکلامق لزومنی حس ایتمز : حادثه‌یه بر سبب فرض ایتدیکی اولسه بیله ، چوق وقت بوسبب ، فناً قانون اطلاقنه شایان دکلدر ، زیرا بر استدراك متفکرانه نتیجه‌سی دکلدر .

متفنن ، ایسه حادثه‌یی ، اوجنسدن حادثات ایله مقایسه ایدر ، برنده ودیکرلرنده ثابت ودائم قالان اسبابی کشف ایلر ، بونی ده دقیق برتبصر وعمیق برتجربه نتیجه‌سنده یاپار . حادثه‌نك « ناصل » پیداوپایدار اولدیغنی و « ناصل » تبدل واستحاله ایده‌جکنی آکلار . بر قانون دیمك اولان بویله بر معرفت : « فن » نامنی آلیر .

بعض حکما ومتفکرین ، ذکای انسانی‌نك قدرتنی بو معرفتده تحدید ایتمشلردر . اونلره کوره ذکای بشر ، معرفت فنیه‌دن ایلری کچه‌مز . زیرا تبصر وتجربه آنجق حادثات اوزرنده ممکندر . تجربه‌سی ممکن اولمایان تصورات ایسه ، دائرهٔ فندن خارج قالیر ، اثبات وتوثیقی ممکن دکلدر ، شو حالده ظن واعتقاد جمله‌سنه ، ویاخود ذهاب وخرافات زمره‌سنه داخل اولور . « پوزیتیویزم » مسلکنك فکری بویله‌در .

اونلر ، بوقاعده موجبنجه الله ، ذات ، ماهیت ، سبب نهائی ، مطلق ، اکمل ، نامتناهی » کبی فکرلری طاقت زکای بشرك دائرهٔ احتواسی خارجنده بولورلر . وبونلرله اشتغلی ، معرفتلری ممکن اولمادیغی ایچون ، عبثله اشتغال عدایدرلر . بوقاعده دن انحراف ایتمه ین متفننلر ایچون ، بوتصورات عالیه یی اقرارکبی ، انکار دخی معناسز ومغایر فن در . دائرهٔ فن دن خارجه چیقمامق عزمنده بولونان برمتفننه : الله وارمیدر ؟ » سؤالی صوریلسه : الله برحادثه دکلدر ، بنابرین دارهٔ حس وتجربه یه کیرمز ، شوحالده بودائره یه کیرمه ین بر تصورك وارلغی یوقلغی حقنده فنك برفکروحکم درمیانه صلاحیتی یوقدر . » جوابنی ویریر .

شو حالده « محض فن » دائره سنده قالان وفن ایله مناظرات فلسفیه یی قاریشدیرمایان برمتفننك نظرنده « ریبیون » مسلکندن ماعدا مسالك فلسفیه عین مرتبه ده ظنیات ووهمیاتدن عبارتدر .

بو قسم متفننلر نظرنده مادیون مسلك فلسفیسنك ، روحانیون ویاخودفکریون مسلکندن ، مزیت فنیه اعتباریله هیچ برفرقی یوقدر . یعنی هر ایکیسی ده عین حکمله ، عین عدم قبول حکمیله محکومدر .

شو ایضاحاتدن آکلاشیلیرکه مادیون مسلکنك ، سائر مسالك فوقنده اولارق ، فنه مستند بر مسلك اولماسی حقنده کی دعوالری ، تماماً مردود ومجروحدر . مسلك کفر ، مسالك اقرار فوقنده هیچ بر امتیازه مالك دکلدر . بوتون مسالك فلسفیه کبی ، اونی ده محا کمه ایده جك اولان حاکم صلاحیتدار ، بوتون معلومات بشریه دن استعانه واستفاضه ایتمکده وعین زمانده بومعلوماتی ممکن ومعنیدار قیلمقده اولان « خاصهٔ عقل » در .

لكن عجبا محض فن دائره‌سنده قالمق ادعاسی دوغری‌می‌در ؟ عجبا فنك بوشكلی ، احتیاجات بشریه‌یی كافل‌می‌در ؟ حتی‌دها آچیغنی سویلیه‌لم : بر دائرهٔ محدوده‌ده قالمق ایله بالذات فن ممكن‌می‌در ؟ حایر ! !

ادراك بشر ، بر حادثه‌نك یالكز « ناصل » اولدیغنی صورمقله قناعت ایده‌مز ، حایر ، انسان هرسؤالی قطع ایده‌جك بر مبدأ وحدانی‌یه واصل اولمایچه سكوت ایلیه‌مز . ادراك‌بشر ، بر حادثه‌نك « ناصل » اولدیغنی آكلایجه ، « نیچون » اویله اولدیغنی صورمق اضطرارنده قالیر . بو سؤال ، هرمتفكرك وحتی بویله برسؤالك ، لزومنی‌انكاره چالیشانلرك بیله‌ابدی اندیشه‌سی‌در . بشریت بواندیشه‌یی دائما حس ایتمشدر ، واونده عشق وآرزو ، حرمت ومودت ، میل معالی وشفقت ، درك‌راحت وسعادت كبی افكار وحسیات عالیه باقی قالدقچه بواندیشه‌یی حس ایده‌جكدر . دهاقطعی سویلیه‌لم : معرفت عامیانه‌ایله قناعته مقتدر اولمادقچه هرفرد ، بوسؤالی صورمقده مضطر وبوكا برجواب‌بولمغه محتاجدر . حكمت اولمایچه فن‌ده‌ممكن ومتصور اولماز . زیرا قوانین نه‌در ؟

حادثات آراسنده‌كی ثابت مناسبتلر ، علاقه‌لر . پك كوزل . شو حالده قوانین‌فنیه : هیچ‌برحقیقت خارجیه‌سی اولمایان ، آنجق ادراك بشر طرفنده مشاهده ایدیلن ، یالكز ذهن انسانده برموجودیتی اولان « مجردات Abstractions » دن عبارت ! اكربوقانونلر ، بر موجود حقیقی‌نك مقاصد واوامرینی ، ضرورت موجودیتی ، شؤن وتظاهرینی اعلان وبیان ایتمیورسه ؛ اكربوقانونلر ، برحقیقتدن ، لایتحول ، ابدی ، نامتناهی برموجودیتدن انبعاث ایله‌میورسه ،

برقیمتلری قالیرمی ؟ وشو حالده فن ، برمنظومهٔ وهم وظن برمجموعهٔ قیل وقال ، والحاصل زادهٔ ذهاب وخیال اولمازمی ؟

اگر بوقوانین ، موجودیت حقیقیه صاحبی ، نامتناهی ومطلق برذاتیه ، بروحدانیته استناد ایتدیریلیرسه ، اووقت اونلرك برمعناسی ، برقیمتی اولور . هپسی جانلانیر . لکن بواستنادگاه ردوانکار ایدیلیرسه ، اووقت بوقانونلر ، ادراك بشرده تصوروتوهم ایدیلمش اولمقدن باشقا برموجودیته مالك اولامازلر ، هپسی جانسز ومعناسز قالیرلر .

بنابرین بشریت یالکز « ناصل » سؤالنه ویریلن جوابلره قناعت ایده میه‌رك ، اوجوابلری آلدقدن صوکرا ، انلره برقیمت وحقیقت ، برصحت وثبوت ویره بیلمك ایچون « نیچون » سؤالی ده صورار وبوسؤاله جواب آرار . ایشته بوسؤالی صورمقله برابر دائرهٔ فندن چیقارق دائرهٔ حکمته کیرمش اولور . بوسؤالی صوران ادراك اوکنده بوتون حادثات ، لایحصی حروف حکمنه ، بوتون قوانین واسباب نامحدود کلمات شکلنه کیرر . بو حروفه اساس اولاجق برنقطهٔ نامتناهی لازمدر ، بوکلماتی تلفظ ایتدیره‌جك وبرمعنا ویردیره‌جك روح ایجاب ایدر . سببدن سببه ، قانوندن قانونه ، ماهیتدن ماهیته ، انتقال ایده ایده غایهٔ تحلیل وادراکده سببدن مستغنی برسببه ، ابداع وایجادده مستغنی برموجوده ، حدود وتعیندن مستغنی برذاتیه ایصال اطلاع ایلر ؛ وبوتون مدرکات ومعلوماتی بواس الاساسه ارجاع ایتمکله احتیاج روحی وادراکیسنی اشباع ایتمش اولور . بوصورتله حاصل اولان بیلکی « معرفت حکمیه » نامنی آلیر .

بویله برمعرفتی ، امکان ولزومنی انکار ایتمك بوش برشیدر . هله بومعرفتك محصول تجربه اولمادیغی بهانه‌سیله عدم امکان ولزومنه قائل اولمق ، تجربه ایچون بیله ضروری اولان اساسلری انکار دیمك

اولورکه بویله بر انکاره علم دیمکدن زیاده جهل وعناد وعشق کفرنامنی ویرمك ایجاب ایدر .

شو ایضاحاتك دقتلیجه تلقیسندن منفهم اولورکه فن و حکمتدن هر برینك کندینه کوره بر مالکانه‌سی واردر . هرایکیسی بومالکانه دائره‌سنده قالمق شرطیله صحیح ومفیددر . لکن فن ، ساحهٔ حکمته ؛ ویاخودده حکمت ساحهٔ فنه تجاوز ایدرسه ، یکدیکرندن آلاجقلری چالماجه نتیجه‌لر هیچ بر وقت صحیح عد ایدیله‌مز . هیچ بر حقیقی متفنن ، مناظرات فلسفه‌یه کیریشدیکی وقت ، مسروداتنك محض فن اولدیغنی ادعا ایتمز . بونکله برابر فنك حکمته ویا حکمتك فنه هیچ بر لزومی ، هیچ بر معاونتی یوقدر معناسی آکلاشیلمامالی در . بالعکس فنونك ترقیاتی ، ساحهٔ حکمتكده کوندن کونه دها زیاده تنوری موجب اولمقده‌در . کذا حکمت تکمل ایتدکجه فنونك مباحثی برقات دها صحت وجاذبه قازانمقده‌در .

شیمدی‌ده دیکر بر نقطه‌یی تدقیق ایده‌لم . عجبا ساحهٔ فندن ایلری کچمه‌مك ادعاسنده بولونان ، فلسفهٔ مافوق الطبیعه‌یی انکار ایدن ، نهائیاتی انکار کبی اقرارکده فنا معناسی اولمادیغنی درمیان ایله‌ین متفننلر ، سوزلرنده دورمشلر ، دورابیلمشلرمی‌در ؟ ظن ایتمه‌یز . مبحث آتی بو دعوامزی تنویر ایده‌جکدر .

اوچونجی مبحث

شایان عبرت بر ترجمهٔ حال :

اوغوست قونت وفلسفه‌سی

اوغوست قونت ، ۱۷۹۸ سنهٔ میلادیه‌سنده‌دوغمش‌در . موزه‌پلی‌یه اعدادیسندن شهادتنامه‌الدقدن‌صوکرا پارسده‌کی « پولی‌تکنیك » مکتب عالیسنه کیرمش ایسه‌ده مشربی اطاعته مساعد اولمادیغندن اکمال تحصیله موفق اولمایه‌رق مکتبی ترکه مجبور اولمشدر . برمدت سوسیالیزم مدرسه‌سی رؤساسندن « سن‌سیمون » ك تلمیذی اولمش ایسه‌ده اونکله امتزاج ایده‌میه‌رك آرالری آچیلمشدر . قونتك ایلك اثر مهمی ، ۱۸۲۲ سنه‌سنده هنوز یکرمی دورت یاشنده ایکن یازدیغی « سیاست مثبته منظومه‌سی » در . الك بویوك وفلسفی اثری ایسه ، ۱۸۴۲ سنه‌سنده اکمال ایتدیکی « فلسفهٔ مثبته درسلری » در .

اوغوست قونت ، زمان حاضرك الك بویوك داهیلرندن بری‌در . فرانسز لیتره ، روبن ، انکلیز ستوارت میل ، غروت وبیلن‌ویل کبی اعاظم معاصرین ، قونتك تلامیذی جمله‌سندن بولوندیغی کبی مشهور فیلسوف « هربرت اسپنسر » دخی ، کندیسنك انکارینه رغماً ، قونتك تلمیذی صاییلیر .

اوغوست قونتك حیاتی ، سفالت مادیه ومعنویه‌نك الك طاقتفرسا لرینی جامع برفاجعهٔ عبرت آمیزدر . بوداهیٔ بی‌نظیرك اوصاف کاشفه‌سی

برطرفدن ذكای شامل ، وسعت نظر ، خاصهٔ ابداع وایجاد ودیكر طرفدن ایسه شدت وحدت ، هضمسزلق وامتزاجسزلق وخصوصیله استبداد ومطلقیت فكریه ایدی .

اطاعتسزلكی یوزندن طرد ایدلدیكی « پولی‌تكنیك » مكتبنده آچیلان ریاضیه معلم ومیزلكنه طالب اولمش ایسه‌ده اویله بر داهی‌یه « اوستروم » نامنده بر متخصص ترجیح ایدیلدی .

آچدیغی خصوصی درسلردن‌ده برشی قازانامیوردی . زواللی داهی بیوك بر احتیاج مادی آلتنده أزیلیوردی . زمانه‌كی علما وحكمانك وهله برموقع رسمی طوتمش اولانلرینك متغوری وچونكه محسودی ایدی . أوت ، بوندن كالای معلوماتلری اسلاف دستكاهندن چیقان حاضر مالدن عبارت اولانلر ، مكتسبات علمیه‌لری اقوال اسلافی بیلمه‌مكدن عبارت قالانلر یعنی رفاه وثروتك یولی بولانلر ، بو مجدد علمی‌یه ، باشقالرینك فكری اوكنده باش أیكمه‌ین بوداهی‌یه متمادیاً عداوت كوستریورلردی . شبهه‌سز اوغوست قونتك بوتون افكاری دوغری دكلدی ، ایچلرنده پك یاكلشلری ، پك مفرطلری وحتی پك مضرلری واردی . بونكله برابر جداً دهاسنی اثباته كافی عالیلری ، صحیحلری‌ده واردی . خصوصا فن دائره‌سنه محصور قالانلری ایچنده نیجه عصرلر ارباب تفكره سرمایه ومبدأ تفكر اولاجقلری چوق ایدی . ارباب حقد وحسدك‌ده الك زیاده اعتراض وتنقید ایتدكاری ایشته بویله فكرلردی .

اوغوست قونت ، برداهی ، برمجدد اولماسنه رغماً معارف نظارتنك ، دارالفنونلرك مظاهرتنه نائل اولمادیغی كبی اثرلرینك‌ده ابتدا سوروملك احتمالی آزایدی . حالبوكه اودماغ مخترعك برچوق فكرلری موقع

ونام صاحبی علما طرفندن سرقت اولونیور وکندی مالاری ایمش کبی میدان تداوله قونیلیوردی . صوکراده قونت ، بو سرقتلردن ناشی تظلم وشکایت ایتدکجه ، کندیسنده قاراسودا خسته‌لغی بولندیغی اشاعه ایدیلیوردی . فی‌الواقع زواللی داهی بوقدر ثقلت متراکمه‌یه تاب آور مقاومت اولامادی ، ۱۸۲۶ سنه‌سنده کندیسنده اختلال دماغی آثاری کورلدی . لکن آززمانده کسب عافیت ایتدی . تماماً کسب عافیت ایتدیکنه « فلسفهٔ مثبته درسلری » نام اثری شاهدعادلدر . لکن قونت هیچ بروقت محاسده ، محنت وسفالتدن قورتولامادی . نهایت ینه تجنن ایتدی‌و ۱۸۵۷ سنه‌سنده بودارجدالدن کوچدی ، کیتدی.

شیمدی‌ده قونتك مسلك و افکارینی تشریح ایده‌لم . قونتك فلسفه‌سی ، سن‌سیمون مسلك اجتماعیسنده فنون ریاضیه‌ومثبته‌دستورلرندن اشتقاق ایتمکده‌در . شوحالده سن‌سیمونیزم وتجربه‌مسلکاری مولودی دیمك اولور . مع‌مافیه سن‌سیمون مسلك اجتماعیسنك برچوق نظریاتی ، فی نظرلره فدا ایدلمش اولدیغندن قونتك مسلکی برسیمای مخصوصه مالکدر .

اوغوست قونتك فکرینه کوره‌زکای بشر ، اسباب اولیه‌واسباب نهائیه‌یی فهم‌وادراکدن تمامیله عاجزدر . یعنی انسان مبدأ موجوداتی بیلمکدن عاجز اولدیغی کبی موجوداتك ناصل برغایه تعقیب ایتدیکنی ، نیچون ایتدیکنی وحتی معین برغایه‌سی اولوب اولمادیغنی بیلمکدن‌ده عاجزدر . شوحالده سمندادراك ایچون میدان جولان اولارق بوایکی حدك اورطه‌سی قالیور که بوده میدان فندن عبارتدر. دیمك که اوغوست قونته کوره مبادی واولیاتی ، والهی ادراك غیر ممکندر . کذا بر فلسفهٔ مافوق الطبیعه‌ده غیر ممکندر . فلسفهٔ مافوق الطبیعه‌یه عائد

مسائلدن هیچ بریسی شمدی یه قدر حل ایدیله مامشدر . نیچون ؟ زیرا اومسائل ، ذکای بشرك قدرت احتوا واطلاعی خارجنده در . . دقت ایدیلمه لیدرکه قونت بومسائلی ، انکار ایتمیور . مشارالیهك الك زیاده اعتراض وشدتله ردایتدیکی مسلك ، مسلك کفردر . مادیون مذهبی اونك یاننده اصلا جای قبول کورمز . اونك نزدنده مادیوندن برکافر ، عقیدهٔ منفیه صاحبی برفقیه کفردن باشقا برشی دکلدر . اوکا کوره مادیون مسلکیده بر نوع فلسفهٔ مافوق الطبیعه در . [*]

بوسببه مبنی قونت ، مادیون مسلکنیده ، روحانیون ، وحدت وجود وسائره کبی مسالکیده قبول ایتمیوردی . کائناتده بولونان اسبابله کائناتی ایضاح : ایشته قونته کوره غایهٔ فن .

بو افکار اساسیه نك تفصیل وایضاحاتنه کلنجه : قونتك مسلکنده ایکی تلقی مهم کوریلیر . بریسی مبحث تاریخی ، دیکری تصنیف علوم .

قونته کوره ادراك بشر اوچ دوره کچیرمشدر . اولا عقیده واعتقاد دوره سی ، ثانیا فلسفهٔ مافوق الطبیعه دوره سی ، ثالثا دورهٔ مثبته .

برنجی دوره ده ایکن انسانلر ، حادثات طبیعتی بر ویا برچوق خالق وارواحك مداخلات کیفیه واراده سی ایله ، خوارق ومعجزاتله ایضاح ایدردی .

---

[*] اوغوست قونتك بودعواسی پك دوغریدر . مبحث مخصوصنده کوریله جکی اوزره مادیون مسلکیده ، صاحبلرینك ادعالرینه رغماً ، دوغماتیق برفلسفهٔ مافوق الطبیعه در . زیرا اونلر ، حقوق الهیه یی مغایر عقل وفن اولارق مادةً وعقلاً مجهول وغیرمثبت برهیولایه عطف ایتمکدن ، الله یریته بر مادهٔ مبهمه اقامه ایلمکدن باشقا برشی یاپمیورلر .

بو دوره ، بشریتك دورهٔ طفولیتی دیمکدی . بشر ، اووقت هنوز سالم وجدی بر اصول تتبعه مالك وقادر دکلدی . حالبوکه ولوکه حالت ابتدائیه‌ده اولسون ، انسانده آکلامق احتیاجی واردر . بنابرین بر صورت طبیعیه‌ده ایضاح وفهم ایده‌مدیکی حادثات لاتحصای طبیعتی ، عالم و آدم فوقنده بر ویا برچوق قدرتلرك موجودیتیله ایضاح اضطرارنده قالیوردی . بو عملیه‌یی یاپمق ایچون ایسه ینه کندی اشکال ادراکیه‌سنه مراجعت ایده‌رك ابداع ایتدیکی ارواح واشخاص خارقه نمائی مخیله‌سنده‌کی الوان ایله تزیین وکندیسنده‌کی نعوت و اوصافی بو یولده‌رك اونلره عطف ایدیوردی .

ایکنجی دوره‌ده ، بو ارواح واشخاص یرینه بر طاقم اسباب مجرده ، موجودات معنویه اقامه ایدلدی . بو مجرداته ، حقیقی بر موجودیته مالك ایمشلر کبی اعتقاد اولوندی . طبیعت ، بر عملیهٔ ذهنیه ایله فهم ایدیلکه ، تجربه وتبصره احتیاج کوریلمکسزین ایضاح اولونمغه قالقیشلدی . ایشته بو دوره‌ده اعتقاد ودین ایله برابر فلسفهٔ مافوق الطبیعه‌نك حکمفرما اولدیغی دوره‌در .

اوچونجی دورمیه کلنجه: حادثات آراسنده‌کی ارتباط وعلاقه‌نك ، هر حادثه‌یه تقدم ایدن واو حادثه‌نك شریطه‌سی وسببی دیمك اولان حادثه‌نك ، تجربه وتدقیق نتیجه‌سنده فهم وکشفی ایله اکتفا اولوندی که بو ده « فنون وفلسفهٔ مثبته » دوره‌سی‌در .

فنون حاضره‌یی میدانه کتیرن بو اوچونجی دوره وفلسفهٔ مثبته اصوللری‌در . اصول مثبته ، متافیزیق یعنی مافوق الطبیعه اصولی یرینه قائم اولمشدر . مسائل معلقهٔ فکریه‌دن هر هانکیسی تجربه دائره‌سنه صوقوله بیلیرسه ، متافیزیق ساحه‌سندن فنون مثبته ساحه‌سنه منتقل

اولور . هر نه‌که برصورت قطعیه‌ده معاینهٔ تجربیه دائره‌سنه کیرمز ، ساحهٔ فندن چیقاریلمق لازمدر . اوغوست قونت ، یالکز بو قدرله اکتفا ایتمش اولسه‌یدی ، انکاری ممکن اولمایان وفنونه دخی اساس اولان اولیاتی انکارایتمش وساحهٔ تتبعدن چیقارمش اولمقله برابر «فن»ه خدمت وچونکه ساحهٔ فنی صیقی بر صورتله تحدید ایتمش صاییلیردی. لکن فکر بشر ، حدود فن‌ده قالمغه مقتدر اولمایوب اولیات وحکمته احتیاج قطعی ایله محتاج اولدیغندن بر آز آشاغی‌ده تفصیلاً ذکر ایدیله‌جکی اوزره ، اوغوست قونت ، کندی چیزدیکی حدودده کندی‌ده دوراماامشدر .

«فن ، خدمات موقته‌سندن دولایی تشکر ایتدکدن صوکرا اللهی ، تعظیماتله حدودینه‌قدر سوق ایتدی!» کبی سوزلر سویله‌مه‌سی ، اوغوست قونتك کفر ایله اتهامنی موجب اولمشدر .

قونتك اعتقاد ، متافیزیق وفنون مثبته تقسیماتی تاریخ نقطهٔ نظریله وعمومیت اعتباریله بر درجه‌یه‌قدر دوغری ایسه‌ده فلسفه اعتباریله بو تقسیمده او قدر قطعیت یوقدر . اعتقاد ، حکمت وفن آیری آیری ساحه‌لر اولدیغندن برینك وجودی دیکرینك کینی نافی صاییلاماز . بو کون هم متفنن ، هم حکیم وهم‌ده صاحب اعتقاد وایمان پك چوق متفکر موجوددر . بنابرین بر انسانك ساحهٔ فن‌ده اصول مثبته‌یی قبول ایتمش اولماسی ، فلسفهٔ عالیه‌یی رد ایتمه‌سنی موجب اولاجغی اصلا ادعا واثبات ایدیله‌مز . قونتك بو تقسیمی ، ادراك بشرك سیر طبیعیسنی واحتیاج صمیمیسنی ارائه ایدر ، ایشته او قدر .

قونتك مسلکنده‌کی ایکنجی تلقی‌یه کلنجه : بوده تصنیف علوم

مبحث مهمنی احتوا ایدر. بو تصنیفه کوره بوتون علومه اساس اولمق اوزره علوم ریاضیه باشده کلیر. یعنی انسانلرك ایلك تنظیم ایتدکاری علم، ریاضیاتدر. صوکرا: هیئت، حکمت طبیعیه، کیمیا، علوم حیاتیه، علوم اجتماعیه کلیر.

بو آلتی علم، علوم اساسیه اولوب هر برینك شعباتی واردر. قونتك شو تصنیفی بر چوق اعتراضاته هدف اولمقله برابر تاریخله مصدقدر. لکن تصنیفك اهمیتی بو نقطه‌ده اولمایوب اخیراً ایسپنسر طرفندن بوتون ساحهٔ علومه تطبیق ایدیلان تکامل نقطهٔ نظرینی مبادی حالنده حائز اولماسیدر.

قونتك نظریاتنه کوره بو تصنیف بر «سلم علوم» اولوب هر علم بو مردیوه‌نك بر باصاماغنی تشکیل ایدر، بر حالده‌که ایلك باصاماغه چیقمادن ایکنجی‌یه چیقمق ممکن اولاماز. صوکراده هر باصاماق، فوقنده‌کی ایچون برنوع حادثهٔ متقدمه، مؤثر، سبب شکلنی آلیور. بونظریه ایسه: بسیطدن مرکبه دوغری سیر طبیعیدن عبارت اولان «تکامل» نظریه‌سی دیمکدر. بو نظریه‌یه کوره ریاضیات اولماسایدی، علم هیأت اولامازدی، هیأت اولماسایدی، حکمت طبیعیه اولامازدی، الی آخره. اکر بونظریه یالکز برنظر تاریخیدن وعلومك یکدیکریله اولان ارتباط واحتیاج متقابلندن عبارت قالسایدی، هیچ برشی دینیله‌مزدی. لکن قونتك فکرینه کوره بوعلوم یکدیکرینی والددر. دها دوغریسی یکدیکرینك شکل متکاملیدرلر. مثلا علوم اجتماعیه، علوم حیاتیه‌نك شکل متکاملی، علوم حیاتیه ایسه علم کیمیانك شکل متکاملی، الی آخره‌در. شو حالده علوم آراسنده‌کی فرق، بر کمیت تفاوتندن عبارت اولوب کیفیت اعتباریله هیچ بر فرقلری یوقدر، زیرا شی واحدك درجات متفاوته‌سیدرلر.

ایشته کوریلیورکه یالکز بو تصنیف علوم بحثی ، باشلی باشنه بر مسلك فلسفی میدانه کتیره جك مسائل مهمه یی محتویدر . اکر قونت ، ساحهٔ علومدن اولیات مباحثنی طی ایتمه سه یدی ، بو توحید علوم صوك درجه معقول اولور وزیرا بو توحید ، فکری واحد نامتناهی یه ایصال ایدردی . لکن قونتك مسلکنده بویله بر امکان یوقدر . بو مسلك یالکز حادثاتی احتوا ایدر . قونت ، یوقاری ده دیدیکمز کبی ، وجدت وجود مسلکنی ده رد ایدر وحتی اوکا : مسلك کفرك برشکل ظریفی » نامنی ویریر ! شو حالده قونتك تصنیف علوم دولاییسیله میدانه قویدیغی نظریهٔ توحید ، میدان حادثاتی کچه میه جکی ایچون ، مادیون پره نسیپلرینه ومسلك کفره خدمت ایده بیلیر ، ناصل که فلسفهٔ دهریه نك صوك تکامل وفورانه «پوزیتیویزم» مسلکنك چوق دخلی اولمشدر . قونتك تصنیف علومنده شایان دقت دیکر نقطه لرده واردر . مثلا : علم احوال الروح ؛ علوم اساسیه دن عد ایدیلمه مش وعلوم حیاتیه نك برشعبه سی اولان «فیزیولوژی ـ منافع الاعضا» علمنك بر مبحث مخصوصی درجه سنه ایندیریلمشدر . شو حالده علوم اخلاقیه ، تاریخیه ، ادبیه ، هپ تاریخ طبیعی نك ، علم حیواناتك بر شعبه سی منزلنه دوشییور . شو افکارك ایسه مسلك مادیون وکفره نه درجه خدمت ایده جکی میدانده در . قونتك شو افکاری میدانه کتیرن قسم حیاتنه تلمیذلری « دورهٔ ظاهر Période objective » نامنی ویرییورلر .

بوندن صوکرا اوغوست قونت ، بالاده کی افکارینك طابان طابانه ضدی اولان ایکنجی برحیات یاشامغه باشلایور . واکثر تلمیذلرینك نتایجی قبول ایتمدیکی بو دوره یه « دورهٔ باطن P .Subjective » آدی

ویریلیور. اوغوست قونت ، بوتون دهای شعشعه داریني میدان انسانیتدن دین واعتقادی ، فکر الٰهی یی طرد واخراج ایتمکه وقف ایتمش والله ، سبب اول ونهائی ، مطلق ونامتناهی ، اکمل وذات کبی افکار ومعنویاتله فکر مثبت وفن ومدنیتك قابل توفیق وتألیف اولمادیغنی ادعا ایله مش ایدی .

لکن قونت ، بردن بره بومسرور داتي چوروته جك افکار درمیانه باشلادی . اولجه کفره قریب وصرف مادی وطبیعی برساحهٔ فکریه ده قالمش وهرکسی براقمق ایسته مشکن ، بودفعه ده بوساحه نك ضدمتقابلی اولان « اسراریون Mystisisme » فکرلرینی خاطره کتیره جك مطالعاتی اورطه یه قویدی . اولجه فکردینی یی ، دورهٔ تفکرك ایلك صفحه سی کبی قبول وفنون مثبته دوره سی اولان عصر حاضردن اونی طرد ایتمشکن شیمدی ده « بردینك لزومنه قائل !! » اولویوردی . هم ده ایشك غریبی شوراسی که ، ینه کندی کندینی تکذیب اولمق اوزره ، دینك بوعصره الك اوزاق اولان شکلنی ، بسیط بربت پرستلکی ، مختصر بر یونان اساطیری صورتنی قبول ایدییوردی !

زواللی داهی ! مسلکنده عشق ایچون هیچ برموقع یوق ایدی . مکرکه مسلکك ایجاب ضروریسنه کوره شهوتك بر شکل دیکری اولان عشق ایچون ، اسفل سافل احتراصات برموقع اولابیلسین . بویله ایکن کندیسی شدید برعشق ایله ، هم ده شدید بر عشق افلاطونی ایله برقادینی سومش ایدی . نه تضاد !

أوت ! اویله بر تضادکه صانکه ذات باری ، بوداهیٔ مغرورك سفامت افکارینی ینه کندینه تشهیر ایتدیرمکله ارباب تفکری ایقاظ ایدییوردی .

اوغوســت قونت ، يكى بردين ايجاد ايدييوردى . وينه غربيجه شوراسى كه كنديسنى بودينك شارعى وكاهن اعظمى اعلان ايليوردى . اوغوست قونتك بودينى ، عقل اوزه رينه دكل ، حسـيات اوزرينه تأسيس ايديليوردى . بوندن مقصد ايســه ، عقل اوزرينه تأسس ايدن فلســفهٔ مافوق الطبيعه واديان متكامله دن آيرلمق ايدى . ينه ديرزكه زواللى داهى ! رياضياتله علم حيواناتى ، احوال الروحله علم انساجى توحيد يولنى بولمشكن عقل ايله حسيات اراســنده بو درجه آيريليق كورمه سى چوجقجه برشى دكلمى ايدى ؟

اوغوست قونتك « دين مثبت ، دين انسانيت » نامنى ويرديكى بودينك عقائدى حقنده فيلســوف « راوه سون » ، اون دوقوزنجى عصرك فلسفه سنى نام اثرنده شو معلوماتى ويرييور :

اوغوست قونتك ايجاد ايتديكى دين ده الله وبقا واستقلال صاحبى روح يوقدر . انسانيت ، موجود اعلادر . قونت ، انسانيته « موجود اعظم Le Grand Etre » نامنى ويرييور . بوموجود اعظم ، موجوداتك منبعى اولان يردن پيدا اولمشــدر . يرك آدى « صنم اعظم Le Gr. Fètiche » در . ير ، مكان نامتناهى ده كائن در . مكان « وسط اعظم Le Gr. Milieu » نامى آليور . موجود اعظم ؛ صنم اعظم و وسط اعظم : ايشته دين مثبتك تثليثى . صنم اعظم ، موجود اعظمى توليد ايچون كنديسنى كوچولتمش ، اشاغيلاتمش وفدا ايتمشدر . بناءً عليه اوكا معرض تشكرده اجراى آيين ايتمه لى يز . مع مافيه كمالات علياىى تمثيل ايدن موجود اعظم يعنى انسانيت در . انسانيت ايچنده ايسه حقنده آيين اجراسنه شايان اولان « قادين ! » در . آيين : موتالرك خاطره سيله شــفقت وفداكارلق ايده آلنى فعله چيقارمش اولان قادينك خاطره ســندن عبارتدر . بقاى ارواح ، بوخاطره ده مندمج در . »

اوغوست قونتك شو ترجمهٔ حال بر عبرتی انظار تدقیقه یك مهم نكته‌لر قویمقده‌در . بونلرك بریسی انسانلرك فن شكلنده ضلالت عقلیه ایله بیله ؛ برطاقم احتیاجات صمیمیه‌دن استغنایه مقتدر اولامایه‌جقلری‌در . بوقبیل احتیاجاتك قافله سالاری ایسه فكر الٓهی وفكر دینی‌در .

دیكری ایسه ، هیچ برانسان عاقلك هیچ برصورتله وحتی انكار ونفی صورتیله بیله ، اللهی [معنای تامیله] انكاره مقتدر اولامایشی‌در . هیچ كیمسه ، كندی بنلكنی ، كندی وارلغنی انكار ایتمدكچه [كه ایده‌من] دیكر وارلقلری‌ده انكاره مقتدر اولاماز ؛ اولامادیغی تقدیرده ایسه بوكچیجی وارلقلره ، بو محدود بنلكلره لایتحول ونامتناهی بر اساس ، بر سبب آرامقدن قورتولاماز . اك غافللر ، اك لاقیدلر ، اك عنودلر بیله ، آنات حیاتندن بر آنده ، كندیسنه اعماق قلب ووجدانندكی فریادكله بیلدیكی دقیقه‌ده ، بیهوده انكاره اوغراشدیغی واجب الوجودی ، منبع فیض عشق وجودی بیلیر واوكا خشوع وپشیمانی ایله سرفرو ایلر . بعضاً ایسه اوذات اعلایه باش ایكمه‌مك دعواسنده اولان مغرورلر ، برقادینه ، برصنمه سرفرو ایتمك ذلتنی كوستره‌رك ارباب اذعانه ، وجودباری‌یی اثبات ایدن دلیللردن بر دلیل عبرتنما اظهار ایدر . . . .

ایکنجی کتاب ـ دردنجی مبحث

حقیقت انسانیه

نیچون انساندن باشلایورز ؟

بوتون حقایقك غایه‌سی ، بر حقیقت نهائیه‌در که اوکا لسان وداد وادب « واجب الوجود ، الله عظیم الشـان » ، لسان تنقید وحکمت « حقیقت وجود » نامنی ویریر . اوحالده نه‌دن مبحث حقایقه بو اساس نهائی‌دن کیریشمیورده انساندن باشلایورز ؟

زیرا انســان ایچون اڭ بدیهی واڭ قطعی حقیقت ، دیکر حقایقی کشف وادراکه آلت اولان « نفسی » در . حالت طبیعه‌سنی غائب ایتمدکچه ، هر انسانك ، وجود تأثیری حقنده ریب وکمان کوسترمیه‌جکی بر حقیقت وارسه ، اوده کندی « بنلك » ی‌در . نفس انســانی‌نك ماهیت واساسی هرنه اولورســه اولسون ، تأثیر واظهار موجودیت اعتباریله بداهتی هیچ بر شبهه کوتورمز . هرکس : عجباشــو دیدۀ تحیرمه چارپان اکوان وارمی‌در ؟ عجبا بوعوالم برسلسلۀ حقایق‌می ، یوقسه برمنظومۀ وهم وخیالمی‌در ؟ وحتی : عجبا بومنظومۀ بدیعه نمانك بر خالقی وارمی‌در ؟ » دییه‌بیلیر . بونلر ، هروجدان حقیقتجونك ، هر فکر مدقق ومتفحصك ابدی اندیشه‌لری‌در . لکن هیچ کیمسه : عجبا بن وارمی‌یم ؟ » دییه صوراماز ، چونکه بویله برســؤال بیله

کندی بیلدیکنی اظهار واثبات ایدن ، کسوهٔ ریبه بورونمش و صانکه شك وگمان شکلنده کورونمش بر تصدیق ، بر اثبات‌در .

ایشته بوحقیقته مبنی‌در که نبیٔ ذیشانمز : من عرف نفسه فقد عرف ربه » دییه‌رك معرفت نفسك بوتون معارفه وحتی معرفةالله‌یه بیله مفتاح واساس اولدیغنی بیان بویورمشدر . جناب علی دییورکه :

دواؤك فیك وماتشعر
وداؤك منك وماتبصر
وانت الکتاب المبین الذی
باحرفه یظهر المضمر
وتزعم انك جرم صغیر
وفیك انطوی العالم الاکبر
فلاحاجة لك من خارج
وفکرك فیك وما تفکر
وتنظر فی الکتب کی تستفید
وعنك مصنفها یخبر

شیمدی‌ده بو حقیقتلری دها مفصل ودها فنی بر شکلده مناقشه ایده‌لم . بر انسان ، کندینی محیط اولان اشیایی ، بو اشیانك سبب وجود وقیامی اولان علت اصلیه‌یی اوکرنمزدن اول کندیسنك نه اولدیغنی اوکرنمه‌سی لازم کلیر .

واقعا دینیله بیلیرکه : حقیقت وجود وعلت غائیه اوکره‌نیلدکدن صوکرا بالطبع تفرعاتدن معدود اولان اکوان وانسانده اوکره‌نیلمش اولور . » ایشته نظر سطحی ایله باقیلیرسه ، بوقضیه دوغری وموافق ظن ایدیلیر . لکن تاریخ فلسفه وحکمت ادیان ، بو دعوانك دوغری اولمادیغنی پك واضح برصورتده اثبات ایتمکده‌در . اولا انسان هرنه بیلیرسه ، بالضروره کندی ادراك واستدراکی سایه‌سنده بیلیر .

« مجنونه تکلیف یوقدر، دینڭ شرط اساسیسی عقلدر » دستورلری محض حقیقتدر . مادمکه انسان هرنه بیلیرسه کندی ادراك ومحاکماتی سایه‌سنده بیلیر ، شو حالده لازم گلزمی که اول امرده بو ادراکڭ نه‌دن عبارت اولدیغنی ، نره‌دن گلدیکنی ، نره‌لره‌قدر توسیع اطلاع ایده‌بیله‌جکنی، نه‌کبی قواعده تابع اولدیغنی وتعبیر آخرله « کندی »نی بیلسین !

ألنده‌کی میزانڭ قیمتنی ، وظائفنی ، درجهٔ وزننی بیلمه‌ین بر ادمڭ طارتدیغی شیلره ناصل اعتماد ایدیلیر؟ وناصل دوغری اولور ؟

انسانڭ ألنده ایسه کندی وجدان وادراکندن باشقا بر آلتی ، بر میزانی یوقدر . ایشته بو حقیقته ، بو حکمته رعایت ایتمه‌مه‌نڭ جزاسی درکه تاریخ فلسفه ، یکدیکرینی نقض ایدن لایحصی افکار واقوالی احتوا ایدییور ، ینه بو حکمته مبنی‌درکه بر وقتلر پك پارلاق وقطعی ظن وفرض اولونان واثبات صانعه ، حقیقت اکوانه دار اولان برهانلر ، بوکون قیمتسزسوز یعنی منزله‌سنه دوشمشدر .

نفسنی بیلمزدن اول، هیچ بر کیمسه‌نڭ حقایق خارجیه‌یه صاغلام بر اطلاع پیدا ایده‌میه‌جکنه گوزل بر مثال اولمق اوزره ، اکامل عارفیندن بریسی شویله بر حکایه‌جك دها دوغریسی بر رمز لطیف نقل ایدییور :

« وقتیله پادشاهلردن بریسی آنادن دوغما بش اون کوری بر آرایه جمع ایله کندیلرینه دیمش‌که : شیمدی سزی برشیٔ عجیب مواجهه‌سنده براقاجغز ، بر آن ایچین اوشیئه تماس ایده‌جکسکز . هرهانکیکز اوشیئٔ الڭ موافق حقیقت بر حالده تصویر وتعریف ایدرسه‌کز ، اوکا بویوك بر مکافات ویره‌جکم . »

« کورلرك حضورینه برفیل کتیریلمش ، هر بریسی فیلك بر طرفنه تماس ایتمش . صوکرا بردانه‌سی فخر وقناعتی اعلان ایدن بر طورله دیمش که :

فیل : دیره‌ك کبی برشی ایمش ! »

« بو کور ، فیلك باجاغنه تماس ایده‌نی ایمش . فیلك خرطومنه یاپیشانی دیمش که :

وای کیدی اذعان وای ! آیول فیل : دیره‌ك کبی دکل ، یموشاق و اوزانیر قیصالیر برشی ! »

« فیلك قویروغنه أل آتان دیکر بری ایسه :

فیل : بر قویروقدن عبارت ! »

دیمش . بو کورلرك اقوالنده بر نبذهٔ حقیقت وار ، لکن هیچ بری حقیقت شامله دکل . نیچون ؟ زیرا اونلر ، کشف حقیقت ایچین الك محیط حاسه اولان بصردن ، یعنی آلت ومیزاندن محروم ایدیلر .

واقعاً اسکی زمانلرده بیله « نفسکی بیل » قضیهٔ حکمیه‌سنك زبانزد متفکرین اولدیغنی کوریلیر . ازجمله « سوقراط » ك نقرات حکمتی « سن سنی طانی ! » دستور لطیفی ایدی . لکن اودورلرده بو توصیه‌یالکز برمقصد اخلاقی‌یی تضمن ایتمکده‌اولوب حقیقی اولان جهت فنیه وحکمیه‌سی مقصود دکلدی . متصوفین اسلامیه‌نك اکثریت عظماسی دخی « من عرف » نکته‌سنك یالکز جهت اخلاقیه‌سنی أله آلەرق : نفسکی عاجز کوریرسه‌ك ، ربکی قادر ، نفسکی محتاج کوریرسه‌ك ربکی صمد ، نفسکی هالك کوریرسه‌ك ربکی باقی کورمش اولورسك » یولنده تفسیرانده بولنورلر . بو تشریحات اخلاقیه‌ده لزومسز وفائده‌سز دکلسه‌ده نفسك معرفتی باشقا ، صلاح وفسادی ینه باشقا شیلردر

ملکات عقلیهٔ انسانیه‌نك تحلیل وایضاحی لزومنی حس ایتمش بویوك ذکالر تاریخ حکمتده کوریلیور . شرقزده حروفیلر بو احتیاجی حس ایتمشلردر. نه چاره‌که علوم طبیعیه چوقدن بری متروك بر حالده براقیلدیغی کبی علم احوال الروح‌ده مافوق الطبیعه ایله قاریشیق ومبادی حالنده قالمش اولدیغندن ایضاحات حروفیه ضمنی و اسرار انکیز بر منظومهٔ اقوالدن عبارت قالمش ومقصده خدمت ایده‌مه‌مشدر .

متصوفین خارجنده براقیلان حکمای اسلامیه‌نك اکثریسی «آرسطو»نك مسلکنی شرح وتفسیر وبرازده تصوفله مزج ایتمکله وحتی مشائیون مسلکنه برلون تصوف آمیز ویرمکله قناعت ایتمشلردر .

غربك انتباهنی متعاقب ، فلسفه بر دور ترقی‌یه کیرمش اولدیغندن بعض فیلسوفلر ، علوم طبیعیه وتجربیه‌یی نظر دقته آلارق ، علم احوال الروحی یکی بر اصول دائره‌سنده تدقیق واکمال ایتمك مسلکنی ترجیح ایتمشلردر . انکلیزلردن « داوید هوم » [*] دیبورکه :

« کواکب وسیاراتك ادوار واختلالاتی قانونلری کشف ایدیلمشکن ادراك انسانی‌نك تابع اولدیغی قوانینی کشفدن مأیوس اولمالی‌می‌یز ؟ »

ایشته معارف انسانیه‌نك بوتون نقاط مهمه‌سی ، اساسلری شو جمله‌ده مندمجدر . فلسفه وفنك الك بویوك نقصانی ، هرتتبع وتدقیقه اساس اولان بونقطه‌یی آزچوق اهمال ایده‌رك تفرعاتله مشغول اولماسی وبالضرور عمان فرضیات وظنیاته دوشمه‌سی‌در . داوید هومك فلسفه‌سی ،

[*] انکلیز متفکرلرینك سرفرازانندن بولونان داوید هوم ، ١٧١١ سنهٔ میلادیسنده تولد و ١٧٧٦ ده وفات ایتمشدر . مشارالیهك الك مهم اثری « Recherche concernant l'entendement humain » یعنی « ادراك انسانی حقنده تفحصات » در .

برچوق نواقصی حاویدر ، لکن مبدأ واصولی غایت کوزلدر . کندیسنك بوکوزل نقطه‌دن باشلادیغی منظومهٔ فلسفیه‌سی ، یاکلش بریول تعقیب یوزندن ، ریب چوراقلقلرنده قالمشدر . ادراك انسانی‌یی دها مکمل برصورنده تحلیل ایسه المانیالی « قانت »ه [*] نصیب اولمشدر . قانتك فلسفهٔ تنقیدی بومسئله‌یی تمامیله تنویر ایتمکده اولدیغندن اونك مسلك وافکارینی واضحاً بیلدیرمك ایسته‌رز .

[*] قانت ، کنیغسبرك شهرنده ۱۷۲٤ تاریخنده تولد ایتمشدر . اشهر آثاری « تنقید عقل صافی » و « تنقید عقل عملی » در .

بشنجی مبحث

تنقید عقل محض [نظری]

Critique de la Raison pure

برنجی قسم : تنقید حساسیت

بی طرف وحقیقی متفکرلرك فلسفه‌یه عطف ایتدکاری الك بویوك قباحت یکدیکرینی متناقض برچوق مسلکاری حاوی وهر مسلکك دیکر برمسلکی چورتمکده بولونماسی وهپسنده‌کی دلائل وبراهینك یش آشاغی ، باش یوقاری ، عین قوت ومزیتده اولماسی در .

مسلك مادیون مورخی مشهور « لانژ » :

« فلسفه تاریخی دیمك ، افکار متناقصه ونظریات واهیه تاریخی دیمك‌در .. » حکمنده مضطر قالمش ومسلك ریب [لاادری] اربابنك حقلی هجوملری ، هپ بونقطهٔ نظرله وارد اولمشدر . قانت دییورکه :

« حقایق ومعنویاتدن بحث ایدن آدملر ، صانکه کولکه‌لرله محاربه ایدییورلر ! بوکولکه‌لری منطق شکلی‌نك هوائی قیلیجیله کسوب بیچدکرینی متعاقب کولکه‌لر « والهاللا » قهرمانلری کبی ینه برآن صوکرا دیریلیرلر ، برحالده‌که فیلسوفلر بربرینه بویله هوائی ضربه‌لر ایندیرمك ذوقنه دوام ایده بیلیرلر . »

مافوق الطبیعه ونهائیات ایله اوغراشان فیلسوفلرك بومجادلاتنی

مشاهده ایدن ربیون ، دکل یالکز معنویاتی ، حتی عقلك سلامت وقیمتنی بیله انکاره قدر کیدیورلر !

دیکر طرفدن حکمیون [دوغماتیق] مذهبنه سالك اولانلر ، عقل بشره نامحدود بر قدرت ومحیط ویریورلر . بری افراط ، دیکری تفریط .

قانت ، هرایکیسی برر چیقماز یول اولان افراط وتفریطه دوشمیه‌رك دوغری برطریق تتبع بولمق ایچین : « نه بیلمکه مقتدرز ؟ » سؤالنی صوریور .

بوسؤال غایت موافق والزمدر . اوت ، نه بیلمکه مقتدرز ؟ ایش بورادەدر . دقت ایدیلەلی که بوسؤال ایله « نه بیلمەلی یز » « ناصل بیلمەلی یز » کبی سؤاللر آراسنده چوق بویوك فرقلر وار . بو ایکنجی نوع سؤاللر ، آنجق ایلك سؤال حل ایدلدکدن صوکرا جای بحث اولابیلیر . اولا آکلاشیلماسی لازم اولان جهت ، بیلمك ایچون یکانه آلتمز اولان ادراکك ، قیمت وقدرتی در . برکره بوقیمت وقدرتی اکلایرسەق ، ادراکمزله نه آکلایابیله‌جکمزی ده تعیین ایتمش اولورز .

قانتك بوسؤالی ، نفس انسانی یی تحلیل تکالیفی دیمکدر . فنك حال حاضرینه کوره بوتحلیلاتی یاپالم .

بوتون معرفتلرمز ایکی شیدن متشکلدر : بریسی مواد ، مایهٔ معرفت ، دیکری اشکال معرفت .

احساسات مختلفه بزه خارجدن کلمکده‌در : الوان ، لذت ، رایحه وسائره کبی . بواحساسات ، بزده ایلك ایقاع ایدلدیکی زمان غیر منتظم ، غیرمصنف ، وپریشان برحالده‌در . اکر احساساتمز بوحالده قالسایدی ، حیاتمز بر اوزون رؤیایه بکزردی . برچوق شیلر حس

ایدردك ، لکن تفکر ایتمکه مقتدر اولامازدق ، زیرا تفکر ایده بیلمك ایچون بو مواد پریشان معرفی ، بولایحصی احساسات سلسله‌سنی تنظیم ایتمه‌مز لازمدر .

موادمعرفتی تنظیم ایچون ، بومو ادی یکدیکرینه ربط ، اونلری بردرجه توحید وبر فاعل واحده ارجاع ایله‌مك یعنی احساساتی ترکیب ایتمك لازمدر . ایشته بوعملیه ، موادمعرفته برشکل ویرمك دیمکدر .

مثلا : اوجاق ، آتش ، حرارت ماده‌لرینی ترکیب ایله بروحدت میدانه کتیریرز . بویله بر ترکیب ، بویله بر وحدت احساساتمزده موجود دکلکن اونلره بووحدتی مفکره‌مز علاوه ایدییور .

احساسات هپ مطاوع وغیرفعالدر. مفکره ایسه فعالدر. مفکره‌نك فعالیتی ، حادثاتی یکدیکرینه ربط ایله اونلردن بر ترکیب ابداع ایتمك یعنی « توحید » ایله‌مکدر .

قانته کوره موضوعات معرفی توحید ایدن خواص انسانیه اوچدر : حساسیت ، محاکمه ، عقل .

حساسیت ده ایکی نوعدر . بریسی حساسیت خارجه‌درکه اشیایی [یعنی موضوعات حساسیتی] مکان ایچنده توحید ایدر . اشیای خارجیه‌دن بر شیئه کسب اطلاع دیمك ، اوشیئك حصوله کتیردیکی احساساتی مکان ایچنده یکدیکریله ترديف ایتمك دیمکدر . مثلا کونشه اطلاع دیمك ، قوهٔ خیاله ایله کونشك شکلنی ، باطناً ، برلوحه اوزه‌رینه رسم ایدرکبی ، ترسیم ایتمك دیمك اولور .

احساساتمزی بوصورتله تنظیم ایتمدکچه واضح اطلاع وضبط صاحبی اولامایز . بوسببه مبنی اطلاع خارجی ایچون مکان « برنوع قادرو ، لوحه ، شریطه » در .

حساسیتك ایكنجی نوعی « حساسیت باطنه » در كه بوكا « وجدان تجربی » نامیده ویریلیر . اونكله « حظ واضطراب » كبی حسیات باطنیه مزی ، افكارمزی ، مقرراتمزی برخط وحیدالشكل اوزه رنده ترتیب یعنی اونلره بر انتظام وتوحید اعطا ایده رز . حساسیت باطنه مزك شریطه سی ایسه « زمان » در .

شو حالده « مكان » و « زمان » حساسیت انسانیه نك شریطه سی در . اگر بو ایكی شریطه موجود اولماسایدی ، احساساتمزی منتظم سلسله لر حالنده تنظیم ایده مز ، واطلاع خارجی وباطنی یه مقتدر اولامازدق . بر رسام ایچون ، اوزه رینه رسم یاپدیغی والوانی وضع ایتدیكی قنویچه نه ایسه ، انسان ایچونده مكان وزمان اودر . یعنی احساساتی مكان وزمان ایچنده توحید وتركیبه مقتدر اولور . بوراده پك مهم برسؤال وارد اولور : عجبا مكان وزمان ، اشیانك شریطهٔ موجودیتی میدر ؟ اصلا !

بویله برحكم وظنه دوشمك ایچون هیچ برسبب معقول ومشروع موجود دكلدر . مكان وزمانك برموجودیت خارجیه سی اولدیغی ادعاسیله دوغری دكلدر . بونلر برر « فكر مجرد » ودها طوغریسی حساسیتمزك « اشكالی » در . بناءً علیه هیچ بر وقت اونوتمامالی یز كه مكان وزمان فكرلری بزه خارجدن كلمیور ، بالعكس اشیای خارجیه یه مكان وزمان شكللرینی بزم مفكره مز طبع وتطبیق ایدییور . بو سببه مبنی « مكان وزمان » فكرلری « تجربی دكل » ، « بدیهی وآنی » در . بونلر ، مدرسهٔ تجربه اربابنك ادعا ایتدیكی كبی تجربه محصولی دكلدر ، بالعكس اصلی وبدیهی وتجربه نكده شریطهٔ امكانی در . بویله اولدیغی ایچوندر كه مفكره مزدن زمان ومكان قیدلرینی بردرلو امحا وازاله ایده میز . بو ایكی نوع تمثیل ، بزم فكرمز اعتباریله « ضروری » درلر .

قانت بوراده اخطار ایدییورکه بو « ضرورت » صرف بزم ذهنیتمزه کوره موجود اولوب یوقسه مکان وزمان بذاته ضروری دکلدرلر. حتی بو تمثیلاتدن بردورلو تجرد ایده مه یشمزده اثبات ایدرکه اونلر، طبیعتمز وتشکلات ادراکیه مزك ایجابی درلر. وبوسببله قیمتلری آنجق بزم فکرمز اعتباریله اولوب یوقسه فکر بشر خارجنده قیمت موجودیتلری ادعا واثبات اولوناماز. برحالده که طبیعتمز بوصورتله مخلوق اولماسایدی، یعنی اشیای خارجیه یه اطلاع ایچون بزه کوره مکان وزمان برر شریطهٔ حساسیت بولنماسایدی، اشیایی باشقا صورتله کورر وبیلیردك.

شو مطالعاتدن مستبان اولاجغنه کور « زمان ومکان » برر « شکل ذهنی، فکری، خیالی » اولوب بلکده هیچ برحقیقت خارجیه سی یوقدر. [*]

قانتك شوده زین مسروداتنه کوره « عالم ظاهری » یعنی احساساتمزله موجودیتنه ایصال اطلاع ایلدیکمز « مکونات » بر « کورونیش،

[*] زمان و مکان فکرلرینك حقیقتی حقنده متفکرین، متفق دکللردر. حتی بو ایکی فکرك صورت حصولی حقنده بیله اتحاد تام موجود دکلدر. زمانمزك اکثری متفکرلری زمان فکرینك « مدت ودوام » فکر تجربیسندن ومکان فکرینك ده « امتداد » فکر تجربیسندن بالتعمیم والتجرید مشتق اولدیغنه قائلدرلر. قانت ودیکر بعض فیلسوفلره کوره ایسه زمان ومکان فکرلری، تجربه نك ده شریطهٔ امکانی وبنابرین تجربه یه ده متقدم اولدیغندن ادراك بشرك تشکیلات طبیعیه سندن معدود وافکار اصلیه وضروریه دندر. ایلروده کوریله جکی اوزره نیوتون وقلارق کبی بعض متفکرلر، زمان ومکانی نعوت الهیه دن عد ایدییورلر.

وجودیون مسلکی سرفرازاننده اسپینوزا دخی امتدادی، فکر ایله برابر ایکی نعت اصلئ الهی کورمکده در.

ظهور ، نمایش »دن عبارتدر . شریطهٔ اطلاعمز اولان زمان ومکان ایسه « بعض حقایق خفیه‌نك رمزندن عبارت » در . بوحقایقی حساسیتمزله وقوعه کلن اطلاعمزه وتمثیلاتمزه کوره محاکمه ایتمك اصلا دوغری دکلدر . برشیئك کورونیشندن اوشیئك حقیقتنه حکم ایتمك قدر معناسز برشی اولاماز . بویله حکملر ، ایچندن چیقلماز افکار متناقضه میدانه کتیریر .

حساسیت بشریه حقنده قانتك تنقیداتنی شوصورتله زبده ایتدك . قانته کوره اشیای خارجیه‌یی ، شریطهٔ حساسیتمز اولان زمان ومکان قیدیله حس وفهم ایدییورز . شوحالده کوردیکمز وبیلدیکمز حقایق اشیا اولمایوب حساسیتمزك طبیعت وتشکلاتی ایجابی اولان بر « تظاهر ، نمایش » دن عبارتدر . شیمدی‌ده خاصهٔ محاکمه‌نك تنقیدینه برکوز آتالم .

ایکنجی قسم : تنقید محاکمه

فنون مثبته‌نك موضوعاتی یالکز حادثاتدن عبارت دکلدر . قوانین دخی بوموضوعات میانه‌ده‌در . حساسیتمزله برشیئی ضبط وحس ایتدیکمز وقت ، وظیفهٔ فن ایفا ایدلمش وبرمعرفت فنیه الده ایدیلمش صاییلماز . مثلا . زمان ومکان رمزی آلتنده آتش حادثه‌سی بزده تمثیل ایدیلدیکی وقت ، یالکز برعملیهٔ حساسیت جریان ایتمش اولور . بونی بر عملیهٔ ادراکیه یعنی محاکمه ایله اکمال ایتمه‌مز لازمدر . ادراك ، حادثاتی یکدیکرینه ربط ایچون آرالرنده‌کی ثابت مناسباتی ، علاقه‌یی تأسیس ایدرکه بو ثابت علاقه‌لره « قانون » نامی ویریلیر . ایشته بوعملیه ، برمحاکمه‌در . مثلا : آتشك تماسیله یانمق کیفیتی برمحاکمه ایله ، غیرمتحول برصورتده یکدیکرینه ربط ایده‌رز .

بو محاکمه‌لری اجرا ایچون اوچ قانون کلی‌دن استعانه ایده‌رز :
١ — علت کافیه دستوری ،
٢ — آهنك متقابل دستوری ،
٣ — دیمومت قوت دستوری.

علت کافیه دستوری شوصورتله افاده اولنور : «هر حادثه‌نك علت کافیه‌سی [یعنی شریطهٔ وقوعی] دیکر بر حادثهٔ متقدمه‌ده مندمجدر. »

آهنك دستوری شوصورتله درمیان ایدیلیر : «بوتون حادثات آراسنده بر آهنك متقابل موجوددر . »

دیمومت قوت ایسه شوصورتله اتیان اولونور : «بوتون حادثات آلتنده عین کمیتده قوت ثابت ودائم قالیر . »

ایشته سایهٔ ادراکمزده بواوچ قانونی متفرق آحاد وحادثاتدن متشکل اولان عالم محسوسه تطبیق ایله‌اویله بر « کل ــ مجموع » میدانه کتیرییورزکه بوتون اجزاسی یکدیکریله مرتبط بولونیور . اشیانك هربری بر حلقه‌یه ومجموعی نامتناهی برسلسله‌یه بکزه‌مکده اولوب بوحلقه‌لر بر برینه « ضروری » برصورتده مربوط وغیرقابل انفکاك بولونیور .

منظومهٔ اشیانك یکدیکرینی تعیین وتقدیرندن عبارت اولان بو « جبریهٔ کلیه‌وعمومیه » قانونی ، فن‌ك ومعرفت فنیه‌نك شریطهٔ امکانی‌در . قانته کوره ، ادراکمزده موجود اولان بو قانون ضرورته ، بو دستور جبریه‌یه توفیق ایده‌مدیکمز موادی ، فنا معرفت غیرقابلدر .

قوهٔ عامله‌نك دوامی ، اثرك سببی تعقیبی ، واجزای کائنات آراسنده آهنك : ایشته بواوچ شکلی تعقیب ایتمدکجه اشیا حقنده برفکر پیدا ایتمه‌مز ممکن دکلدر .

لکن هر بیلدیکمز شیئه تطبیق ایتدیکمز بوقانونلر ، عجبا فی الحقیقه منظومهٔ موجودیتك قوانین حقیقیه‌سی‌می‌در ؟

قانت ، بویله بر دعواده بولنمغه هیچ بر صلاحیت کورمیور . اولا اشیایه حاکم کوردیکمز جبر قانونی ، بوتون اشیایه ، نامتناهی محسوساته شاملدر، دینیله‌مز ، زیرا بزم دائرهٔ اطلاعمز خارجنده قالمش موجودات اولامایاجغنی نه دعوا ونه ده اثبات ایده‌بیلیرز . مع مافیه دائرهٔ تجربه‌مزه کیره‌بیلن بالجمله حادثاتك بو جبر قانوننه تابع اولدیغنی کوربیورز . عجبا بو قانونك ماهیتی نه‌در ؟ بر حقیقت خارجیه‌سی وارمیدر ؟ قانت بو سؤاله جواباً دییور که : بو قانونلر ، ادراك بشرك شریطه‌سیدر . ناصل که شریطهٔ حساسیتمز زمان و مکاندر ، اویله جه‌ده شریطهٔ ادراکمز تعاقب ، دوام و تقابل یعنی قانون جبردر . حس ایتمك ایچون زمان و مکانه ، فهم ایتمك ایچون ایسه بو قانونلره محتاجز . بو قانونلر ، طبیعت وهویتمز مقتضاسیدر . »

ایشته کوریلیور که جبریه قانونی صورتیله متظاهر اولان قانون ضرورتك دخی قانته کوره بر کونا حقیقت خارجیه‌سی اولمایوب بو قانون صرف « ذهنی » یعنی یالکز وجدان بشرده موجوددر .

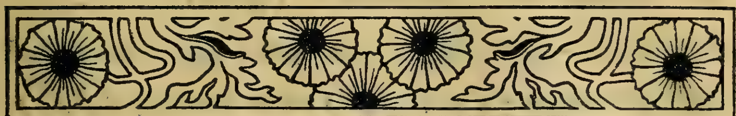
اوچونجی قسم : تنقید عقل

حساسیت و محاکمه عملیه‌لریله معلومات بشریه حد نهائی‌یه ، وحدت غائیه‌یه ایصال ایدلمش اولماز . حادثاتك یکدیکریله اولان ارتباط ضروریسنی اثبات ایتمکله ایش بیتمش صاییلماز . بو ارتباط ضروریك سببی نه‌در ؟ بو حادثات نه‌دن بویولده وقوعه کلیور ؟ قوت نه‌در ؟ سبب نه‌در ؟ والحاصل مفکرهٔ بشر ، حادثاتدن حادثاته ، اسبابدن اسبابه ، قوانیندن قوانینه انتقال ایده‌رك سیر نهایتسنده بوتون بو حادثات و تحولاتی ربط ایده‌جك ، بونلرك علت اصلیه‌سی اولاجق ، تحولدن ، احتیاجدن ،

اسبابدن منزه ومستغنی بر « غیرمشروط ، بذاته موجود » بولمق اضطرارنده‌در . بویله یاپمادقجه هیچ برشیئی بیلمش صاییلماز. بوتون بوکثرتلری بروحدت حقیقیه وغائیه‌یه ایصال ، معرفت وفن ایچون الزم وضروری‌در . واقعا بوتحری ، باللذات فنك موضوعی دکلدر ، زیرا فن‌یالکز محسوسات وحادثات ایله اونلرك آراسنده‌کی روابط وعلاقه‌یی تحری ایله اکتفا ایدر ، لکن یالکز اودرجه‌ده براقیلمش وصورت قطعیه‌ده توحید ایدیلمه‌مش اولان معارفله وجدان بشر قناعت ایده‌مز . مطلقا حادثاتی ارجاع ایده‌جك برسبب نهائی ارار . ایشته بومباحث عالیه‌ایله اشتغال‌ایدن خاصهٔ ممتازهٔ ادراکیه‌مزه « عقل » نامی ویریلیر .

عقل : روح ، حقیقت عالم ، و واجب‌الوجودی تحری ایدن خاصه‌در .

آلتنجی مبحث

بو تنقیداتدن چیقان نتیجه
و
تنقیدی تنقید

حقیقت روح ، حقیقت عالم ، وحقیقت وجودیعنی واجب الوجود ، مطلق فکرینك اوچ شکلی در . قانت مطلقك وجودینی انکار ایتمیور ، لکن بر طرفدن ده ادراك بشرك اونی بیلمکدن صورت قطعیه ده عاجز اولدیغنی ادعا ایلیور :

مطلق فکرینه دائر سرد ایتدیکمز مطالعات ، هب اشکال ادراکیه مزدن عبارت اولوب بزجه بو اشکال خارجنه چیقمق وحقایقه مطلع اولمق ممکن دکلدر .

قانت ، بوتون محاکماتی بو نقطهٔ نظرله یوروته رك نهایت کندیسنك ده آرزو ایتمدیکی فنا بر نتیجه یه واصل اولویور : ریب !

قانتك تماماً موافق فن وحقیقت بر صورتله باشلادیغی تنقیدك بو مفرط نتیجه یه وصولی شایان تأسفدر . وهر حالده بویله بر نتیجه نك تماماً مندن توقی چاره لرینی تحری شرطدر . بز بو تحری یی قانتك تنقیدینی تنقید شکلنده یاپاجغز . لکن اول امرده قانتك « آنتینومی ـ احکام متضاده Antinomie » نامنی ویردیکی مسئله لری تدقیق ایده لم .

قانته کوره دورت نوع احکام متضاده وار :

برنجیسی — عالم ، زمان ومكان ایچنده محدودمیدر ؟ سؤالنه شیمدی‌یه قدر ویریلن ایكی نوع جواب ، برنجی آنتینومی‌یی تشكیل ایدر . بوجوابلرك بریسی عالمك محدودیتنه ، دیكری غیرمحدود اولدیغنه دائردر .

قانتك ادعاسنه كوره عقلاً هرایكی جواب عین قوت ومعقولیتده‌در . ایكی جوابدن برینی دیكرینه ترجیح ایتمك ایچون اسباب قطعیه مفقوددر . مسئله ، دائرهٔ تجربه‌یه كیرمدیكی ایچون هرایكی طرفك ادله‌سی ، غیر قابل میزان وتمیزدر .

ایكنجیسی — عالم ، اجزاء بسیطه‌یه‌می قابل تقسیمدر ؟ یوقسه الی نهایه قابل تقسیم‌میدر ؟

قانته كوره هرایكی دعوا عین قوتله قابل مدافعه‌در . بنابرین كرك برنجی وكرك ایكنجی آنتینومی‌نك حلی ، آنجق اونلره ویریلن جوابلری عدم قبول ایله ممكندر ! بوكا سبب اولمق اوزره قانت دییوركه : «بومسئله‌لری یكدیكرینه ضد برصورتله حل ایدن مخالفلرك حمله‌سی زمان ومكانه برحقیقت خارجیه عطف ایدییورلر ، بوتون دلیللری زمان ومكانك خارجی وحقیقی برر موجودیت اولماسی اوزه‌رینه موضوع . حالبوكه زمان ومكان ، آنجق برر موجودیت عقلیه‌دن عبارت اولوب ذهن بشر خارجنده موجودیتلری یوقدر . »

«آنجق ذهن بشرده موجود وادراكمزك اشكالندن معدود اولان زمان ومكان فكرلری اوزه‌رینه قوریلان دلیللرك هیچ برحقیقت خارجیه ، ضرورت حقیقیه‌یی بیان ایده‌میه‌جكندن ، ایستر تصدیق اولسون ، ایستر انكار اولسون عین مرتبه‌ده معناسزدر . »

بوایكی آنتینومی ، افكار ریاضیه اوزه‌رینه مؤسسدر .

اوچونجیسی — حریت معنویه واردر ، جبر وضرورت طبیعیه واردر . یعنی عالمده ، مادیاتده ، ساحهٔ طبیعتده حریت یوقدر .

دوردنجیسی — برموجود واجب واردر ، آنجق موجودات حادثه واردر .

قانت بوصوك ایکی آنتینومی‌ده‌کی متضاد حکملرك تألیفی امکاننه اعتقاد ایدییور ، لکن احکام عقلیه ونظریات فلسفیه ایله دکل ، احکام اخلاقیه و انسانده‌کی فعالیت حره‌یی نظره آلارق .

قانتك بوصورتله تألیف اضداد ایتمه‌سی پك‌چوق صوکوتوریر . ادراك انسانی‌نك قانادلرینی کسدکدن وافکاراولیه ایله‌بوادراك آراسنده هیچ برامکان ارتباط وعلاقه براقمادقدن صوکرا آنجق ادراك ایله ممکن ومتصور اولان اخلاقیاته استناداً اثبات‌اولیاته واثبات واجب الوجوده کیریشمك ، فی‌الواقع پك زیاده اعتراضه یول آچار . بنابرین قانتك تألیف اضداداچون بولدیغی یول ، حسن‌نیتنه ، حس دینیسنه دلیل اولسه‌بیله پك‌ده حکیمانه ومتفننانه عداپله‌مز .

قانت‌ی بو افراطه سوق ایدن ومسلکنی بالضروره ریب مفرطه کوتورن جهتلری برقات‌دها ایضاح ایتمك اوزره روح انسان حقنده‌کی افکارینی انظار قارئینه قویالم . قانت دییورکه :

« اسکی علم تکوین « Ontologie » اول‌امرده انسانده بسیط وعینیت صاحبی بر « جوهر ، ذاتیت ، ماهیت » یعنی روح اولوب اولمادیغنی تحری ایدردی . بوجوهر ، ادراکدن عبارت طوتولازدی ، بالعکس ادراك ایدیجی وادراکك مسندی صاییلیردی . »

« پك واضحدرکه بویله برجوهری دوغریدن دوغری‌یه یاپه‌بیله‌جکمز برتجربه ایله بیله‌میورز ، یعنی اوکا ادراکمزله درحال مطلع اولامیورز ،

زیرابونك عكسی یعنی اوكا ادراكمزله درحال اطلاع پیدا ایتسه‌یدك ، روح ، ادراكك عینی اولماسی لازمكلیردی . حالبوكه روح و ادراك شی واحد اولمایوب ادراك ، روحك برخاصیتی‌در . علمای تكوین ، ادراكك ممكن‌اولماسی ایچون برمسنده ، برفاعل مستقله محتاج اولدیغی قبول ایدییورلردی . »

« شوحالده‌ایسه‌ادراكدن آیری برجوهرك ، برروحك‌موجودیتنی اثبات ایچون استدلاله مراجعت وحادثاتدن بوحادثاتك آلتنده مختفی اولان ماهیته حكم ایتمك ایجاب‌ایدر . بوبله برحكم ایسه‌غیرممكن‌در. »

قانت ، بوعدم امكانی اثبات ایچونده دییوركه :

« ادراك ، كندی كندینی درك ایتدیكی وقت « واحدوصاحب عینیت » شكلنده تفكر ایدییور . ادراكك بو وحدت وعینیتندن ، ادراكدن باشقا برشی وادراكك مسندی‌اولان روحك وحدت وعینیتنه نه‌صلاحیتله حكم ایدییورز ؟ روح وادراك شی واحدكلدر . دیمك‌كه ادراكده‌كی وحدتی روحه عطف ایتمكله عین‌دن عینه چمیورز . برشیدن دیكر برشیئه چپیورز . بوایسه مغالطه‌در . برشی‌ده وحدت واردییه اونك خارجنده دیكربرشیئه‌ده وحدت اسناد ایتمك دوغری اولاماز . روح ، حقیقةً موجوداولابیلیر . لكن روحك،ادراكمزله فهم ایتدیكمز صورتده موجود اولدیغنی ادعا واثبات ایده‌مه‌یز ، زیرا بزه ظاهر وبزجه‌معلوم اولان شكلندن اونك حقیقتنه‌ده او شكلی ویرمك صحیح دكلدر . »

عین‌مشكلات ، هیئت‌مجموعه‌سی نظر اعتباره آلنان كائناتك‌طبیعت مطلقه‌سی حقنده دخی رونمااولور. بو مسئله‌ده‌بربرینه‌ضدبرطاقم‌احكام متناقضه‌یه یول آچار . عجبا بومتضاد حكملر ناصل حاصل اولویور ؟

قانته کوره بونلره سبب ، عقل انسانی‌نك برتوهمی‌در . عقل انسانی ، کندنده موجود اولان « ضرورت » ی اشیاده بولونماسی لازم کلن ضرورتله قاریشدیریبور ، تعبیر آخرله عقل ، کندنده‌کی ضرورتی اشیایه عطف ایدییور . عقلك بوتوهمی اودرجه قوتلی‌درکه اشیایه عطف ایتدیکی ضرورتك فی‌الحقیقه اشیاده اولمایوب کندنده بولندیغنی فرق وفهم ایتدیکی زمان بیله ینه‌اوتوهمك حکمنه تبعیتدن کندینی آلامیور .

قانتك شوتنقیداتندن چیقان نتیجه ، ساحهٔ عقلی یالکز حادثات وتجربه‌یه حصردن ، عقل ایله مطلق ونامتناهی آراسنده حقیقی بر ارتباط وعلاقه‌یی ممکنسز کورمکدن ، والحاصل حکمت مافوق الطبیعه‌یی « عقلاً » غیرقابل بولمقدن عبارت قالیور . مطلق ، اکمل ، نامتناهی وامثالی فکرلر ، مقولات عقلیه‌دن عبارت اولوب هیچ برحقیقیت خارجیه‌لری یوقدر . [*]

قانتك بوتنقیداتنی بوتون نتایجیله قبول ایتمك ، مسلك ریبی قبول ایله مساوی‌در . انسانك علم اخلاق ایچون‌ده ادرا کدن باشقا آلتی یوقدر . اکربو آلت اولیاته ایصال اطلاع ایده‌میه‌جك برطبیعتده ایسه ، نه برفلسفهٔ مافوق الطبیعه ، نه برعلم اخلاق وحتی نه برفن مشروعاً ممکن دکلدر .

واقعا قانت بونتیجه‌یه ، دها دوغریسی بوکریوه‌یه دوشمه‌مك ایچون عقلدن نزع ایتدیکی امکان واقتداری اخلاقه عطف ایتمك وبوطریق ایله حریت شخصیه‌یی تأسیس وواجب الوجودی اثبات ایله‌مك ایسته‌یورسه‌ده بویله برامل مستحیلدر . قانتك صوك درجه مهارتله

[*] احوال الروح نام اثرمزه مراجعت

تأسیسنه چالیشدیغی ادله وبراهین ، ینه کندی تنقیدی موجبنجه ییقیلوب قالیور .

بنابرین اونك اصول تنقیدیله نتایجی بلاقیدوشرط قبول ایدرسه‌ك ، صوك ایکی حکم متضادك حاوی اولدیغی افکار متضاده‌نك قابل تألیف بولندیغی حقنده‌کی دعواسنی رد ایتمك مجبوریتنده‌یز . تعبیر آخرله وجود الٰهی‌یی وسائر اولیاتی ظن درجه‌سنه ایندیرمك ضرورتنده قالیرز . لکن بو مشئوم نتیجه‌یه دوشمك اضطرارنده‌می‌یز ؟ قانتك اصول تنقیدنده قابل اعتراض جهتلر یوقمی ؟ اگر اولماسایدی ، فی الواقع معرفت‌الله واخلاقدن مأیوس اولمق لازم گلیردی .

لکن قانتك حادثات ساحه‌سنده پك دوغری اولان اصول تنقیدی ، تجربه خارجنده قالان معقولات ومدرکات حقنده هیچ ده دوغری دگلدر . حتی قانتك اصول تنقیدی جف القلم دوغری عد ایدلسه ، کندیسنك هیچ بر دعواسنه حق ویرمه‌مك وجمله‌سنی وحتی حس وتجربه‌یی بیله انکار ایتمك ایجاب ایدر . هرحالده‌کی حقیقت اولورسه اولسون ، ظن ووهم مرتبه‌سنه اینر . هایدی بو نتیجهٔ یأس آوری ، بوریب وکمان مطلقی قبول ایده‌لم . لکن بو قبول ایچون آلتمز نه‌در ؟ عقلك ماورای حادثاته ایصال اطلاع ایده‌میه‌جکنه هانکی آلتله حکم ایده‌جکز ؟ اولسه اولسه ادراك ومحاکماتمزله ، عقل واستدلالاتمزله . پکی اما اگر بو ادراك هیچ بر حقیقته ایصال اطلاع ایده‌میورسه ، حقایقی انکاره نه صلاحیتله مقتدر اولویور ؟ بر شیئی قبول ، بر محاکمه نتیجه‌سی اولدیغی گبی ، ردده بر محاکمه نتیجه‌سیدر . هر ایکی عملیه ایچون ، ثابت ودائم براساسه ، بر حقیقته استناد ایتمك ، قبول وانکاری مشروع قیلاجق بر معیاره مالك اولمق ایجاب ایدر . بویله براساسی آنجق عقل وادراکمزده

بولابیلیرز . لکن عقلك بو مزیت واقتدارینی ، ینه عقل ایله رد وانکار ایدرسه‌ك ، محاکاتمزك برقیمت واهمیتی قالابیلیرمی ؟ اصلا .

بویله برمسلك ایله برشیئی تصدیق ممکن اولامایه‌جغی کبی انکار دخی ممکن اولاماز . زیرا تصدیق وانکار ماهیةً عین قوت ومزیتده عملیات فکریه‌دندر .

ایشته کوریلیورکه قانتك منظومهٔ فکریه‌سیله تصدیق کبی انکار دخی ممکنسز اولدیغندن علوم وفنون ، برمجموعهٔ اوهام وظنیاتدن عبارت قالمق ایجاب ایدر . ریب مفرط ، طبیعت بشریه‌نك بوتون قوتیله رد ایتدیکی وعملیاً تماماً غیر ممکن برمسلکدر .

هویت انسانیه‌ده بر طاقم نعوت اصلیه واركه بو عناصر اساسیه‌یی نه تماميله تحلیل ونه‌ده انکار ممکن ومتصوردکلدر . احساسات ، حسیات اصلیه ، افکار اساسیه ، اعتقاد بوجمله‌دندر . تفرعاتی ، بو اساسلر سایه‌سنده تحلیل وتدقیق ایده‌بیلیرز ، اونلرك سایه‌سنده تفرعاتی تصدیق ویا رد ایدییورز . بو اساسلری اولدیغی کبی ، بسائط وعناصر شکلنده قبول اضطرارنده‌یز ، بونلرك ، هر بری ، برقرارده ایدسه‌ك ، انکارده ایدسه‌ك ، برر « واقع Fait » قبیلندندر . ادراك انسانی برپرکاره بکزر . بر آیاغی برنقطهٔ استناده صاپلانمش قالدیغی حالده دیکر آیاغیله دورلو دائره‌لر چیزمك ممکندر . لکن پرکارك براوجه بویله برنقطهٔ استناد ویرمزسه‌ك ، هیچ برشی چیزمك ممکن اولاماز . ایشته ادراکمزده بویله‌در . معرفت ایچون ، پرکار ادراکمزی براساسه ربطه مجبورز ، وهم ده بو صربوطیتی بر « فعل واقع » حالنده مشاهده ایدییورز . بو اساس « نامتناهی » در . بو فکرك اشکال عینیه‌سی اولان « سبب اصلی ، « وحدت » و « عینیت » آیینهٔ ادراکمزده رونما اولویور . بو فکرلرك

بزه‌اشیادن کلدیکی ، اونلرك اشـیاده مفقودیتیله تحقق ایدییور . حتی عالمده‌کی حادثاته بوافکاری عطف وعلاوه ایدن بزز . عجبا بوفکرلر ، بزدن‌ده‌دن کلیور ؟ بالضروره بزدن دکل مکرکه بزم متناهی ایله ارتباط ومناسبتمز قبول وتصدیق ایدیله .

قانتك اصول تنقیدی ، قدرت‌عقلی حقیقتندن زیاده‌ظن وبوظنی سوء استعمال ایدنلره حقیقتی اخطار ایچون الزمدر . احساساتمزك[*] صورت حصولی تدقیق اولونورسه ، بزه معلوم اولان حقیقتك بر حقیقت نسبیه‌اولدیغی ادعااولونابیله‌جکی کبی اشیاده‌کی یکانه‌حقیقتك‌ده « وجدان بشرك اونلره طبع ایتدیکی اشکال ادراکیه‌دن عبارت بولوندیغی » ادعا اولونابیلیر . حتی بزم ایچون بلکه‌ده الك طبیعی واك فی ادعاده بودر .

هرحالده صورت قبول ایدیلیرسه ایدیلسین ، ولوکه بزه منکشف اولان‌حقایق‌نسبی‌اولسون ، ینه‌بونی برامر‌واقع کبی‌قبول ضرورتنده‌یز . هرنه وقت بونك خارجنه چیقارسه‌ق ، ایشته اووقت صوکی کلمز وهمیاته صاپمش وچوراق بر وادئ ریب‌وخیالده قالمش اولورز .

قانتك ادلهٔ واجب‌الوجوده عائد مسروداتنی مبحث عائدنده تنقید ایده‌جکز .

---

[*] احساسات بحثی علم احوال‌الروح نام اثرمزده تدقیق ایدیله‌لی‌در .

يدنجی مبحث

انسانده‌كی وحدت وعينيت

[روح]

انسان ، مختلف وظائف ايفاسيله مشغول برچوق اعضا يعنی مادی بر بدن‌ايله بوبدن‌ده موجوديتنی كوستەرن بر روحدن متشكلدر .

جسد ، بدن ؛ مركب ، معين ومشكلدر . روح ايسه ماهيتی مجهول ويالكز آثاری مشهوددر . بو آثار : ادراك ، حساسيت واراده صورتلريله متظاهردر .

انسانك بر جسدله [معنای عموميسنده] بر روحدن مركب اولديغنی انكار ايدن كيمسه يوقدر . بوتون اختلافات و مشكلات روحك شو معنای عموميسنده موجوديتنده دكل ، بدندن مستقل وماهيةً غيری برشی اولوب اولماديغنده وبدنك استحاله وانقسامی حالنده باقی قالوب قالمايه‌جغنده‌در .

قانتك اصول تنقيدی موجبنجه ماهيات وذاتيات ؛ ادراكمزك اصلا معلومی اولاماز . بنابرين حقيقت روح قابل معرفت دكلدر . قانت بو نقطه‌ده ، ريبه‌يول براقايه‌جق قيوداحترازيه‌ايله‌حق ويريله‌بيلير . شوقدركه برشيئك حقيقتنی تماميله بيلمه‌مكله اوشيئی هيچ بيلمه‌مك وياخود اوشيئی بيلنمزديه ادعا ايتمك آراسنده بويوك برفرق اولديغنی اونوتمامق لازمدر .

ایکنجی جزؤی

بش فورمادن عبارت اولارق اون کونه قدر انتشار ایده‌جکدر. اثرك مجموعی یکرمی ویا اوتوز فورما اولابیله‌جکدر. هر اون کونده بش فورمالق بر جزؤ نشر اولوناجقدر.

